

KÄSIRAAMAT
WALDORFKOOLI LAPSEVANEMALE

Käsiraamat on koostatud 2011. aastal
Eesti Vabade Waldorfkoolide ja -lasteaedade Ühenduse projekti
„Waldorfkool on haridussüsteemi loomulik osa“ raames.
Projekti rahastas Kodanikuühiskonna Sihtkapital (KÜSK).

EESSÕNA

Armas lugeja!

Looduses on tähtis liikide mitmekesisus ehk elurikkus. Kultuuri on sedavõrd rikkam, mida enam on temas loomevabaduse ilminguid. Haridus on kultuuri lahutamatu osa ning valikuvabadus saab siingi järjest loomulikumaks ja võimalikumaks.

Waldorfkooli tulihingeliste pooldajatena tahaksime Sulle muidugi kohe öelda, et waldorfkool on parim. Võib-olla Sa isegi usuksid meid. Ühel hetkel ent seisad nii või teisiti silmitsi küsimusega: MIKS? Igaühe tee vastuseni on individuaalne: kellel käib see südame, kellel mõistuse kaalutluse, kellel oma lapse koolirõõmu kaudu. Kellel hoopis tõestuse kaudu, et tuttava waldorfkooli-laps lõpetaski ülikooli. Mõni jõuab arusaamiseni, et see tee talle ei sobi. Ka õige. Lapse arengutee saab alati parimal viisil toetatud, kui kodu ja kool on õpetuse ning kasvatuses põhiküsimustes ühel meelel. Seepärast soovime Sulle hoolikat kaalumist, kui alles oled oma lapsi kooli saatmas, ja toredat äratundmist, kui oled waldorfkooli tee juba valinud.

Muinasjuttudes seisavad teelahkmetel hoiatused. Meie teeotsal võiks see kõlada A. Alliksaare sõnadega:

*Raske on vabadust kanda,
sest vabadus tähendab
maalide mõtlemist,
laulude loomist
ja viiside viimistluspiinu.
Vabadus tähendab võimete sõltumatust,
teadmist oma peaga,
tundmist oma südamega
ja astumist oma jalgadel.*

Koos on see siiski võimalik!

Käsiraamatu algatajate töögrupp

SISUKORD:

Missioon ja põhiväärtused	4
I WALDORFPEDAGOOGIKA PÕHIMÕTTED	5
1. Mis on waldorfkool?	5
2. Ealisi iseärasusi arvestav pedagoogika	5
2.1 Koolieelne kasvatus	6
2.2. Pedagoogika 7.–14. eluaastani	6
2.3. Pedagoogika pärast 14. eluaastat	7
3. Eesti waldorfkoolide õppekava	8
II IGAPÄEVANE KOOLIELU	9
4. Kooliküpsus	9
5. Koolitee algus – I klass	9
6. Lapsevanema roll koolielus	11
7. Õpetaja roll koolielus	12
8. Koolielu sündmused	12
8.1. Waldorfõppekavaga seotud tegevused	12
8.2. Pühade ja tähtpäevadega seotud traditsioonid	15
9. Lapse tervis	17
10. Tartu Waldorfgümnaasiumi kodukord	19
11. Waldorfkooli struktuur ja finantseerimine	20
12. Korduma kippuvad küsimused	24
LISAD	30
LISA 1: Rudolf Steiner – waldorfpedagoogika rajaja	30
LISA 2: Mõisted	32
LISA 3: Hindamise alused	34
LISA 4 ja LISA 5 Lastevanemate kool ja huviringid	35
LISA 6: Waldorfkooli õppekava skemaatiline puu	36
LISA 7: Soovitav kirjandus	37

Missioon ja põhiväärtused

Eesti waldorfkoolide ja -lasteaedade missioon on parimate võimaluste loomine iseseisvate, sotsiaalselt julgete, emotsionaalselt küpsete ja õppimisvõimeliste inimeste arenguks waldorfpedagoogika kaudu.

Waldorfkooli põhiväärtused:

- turvaline ja lapsesõbralik koolikeskkond;
- lapse ealisi iseärasusi arvestav õppekava;
- lapse individuaalsetest võimetest lähtuv õppe-kasvatustöö;
- põhiainete ja kunstilis-praktiliste ainete tasakaal õppetegevuses;
- õppeainete omavaheline integratsioon;
- õpetajatevaheline koostöö ja kollegiaalne juhtimine;
- hea koostöö lastevanematega.

I WALDORFPEDAGOOGIKA PÕHIMÕTTED

1. Mis on waldorfkool?

Waldorfkoolid moodustavad suurima ülemaailmse sõltumatute koolide liikumise. Sõltumatuse all peetakse eelkõige silmas õppekavalist iseseisvust, kus poliitilised ja majanduslikud huvid ei tohi ette kirjutada hariduse sisu. Koolid on loodud lastevanemate initsiatiivil ja tegutsevad kodanikualgatuse korras. Inimese arengu terviklikul käsitlusel rajanevad waldorfkoolid toimivad edukalt kõige erinevates kultuurilistes ja ühiskondlik-poliitilistes tingimustes. Paljud waldorfpedagoogika meetodid ja ideed leiavad tänapäeva haridusmaastikul üha laiemat kasutust.

2011. aasta seisuga toetub Rudolf Steineri pedagoogilistele ideedele maailma 65 riigis üle 1000 kooli ning 2000 koolieelse hariduse asutuse. Ajaloolistel põhjustel nimetatakse koole riigiti erinevalt – kas steiner- või waldorfkoolideks.

Waldorfkoolide töö aluseks on antroposoofilise inimeseõpetuse põhimõtted, mille arendas välja Rudolf Steiner. Keskkel kohal on idee inimese keha, hinge ja vaimu tasakaalustatud arengust ning inimest väärtustav lähenemine kasvamisele ja kasvatussele. Õppimisteadmiste ja oskuste omandamise mõttes vaadeldakse kasvatus ühe osana, mis on isiksuse tervikarengu teenistuses.

Esimene waldorfkool – Stuttgarti Vaba Waldorfkool – rajati 1919. a.

Euroopas on koolil õigus nimetada ennast steiner- või waldorfkooliks, kui kool on waldorfkooli ühendava rahvusliku või rahvusvahelise organisatsiooni liige.

Eestis alustati waldorfkoolide rajamist kodanikualgatuse korras 1989. aastal. Esimesed koolid alustasid tööd 1990/1991. õppeaastal.

Aastal 2011 on Eestis seitse waldorfkooli (Arukülas, Keilas, Põlvas, Rakveres, Tallinnas, Tartus ja Viljandis) ja kaks ravipedagoogilist kooli erivajadustega lastele.

2. Ealisi iseärasusi arvestav pedagoogika¹

Waldorfpedagoogika toetub kasvava inimese tundmisele ning inimese arengu tingimuste ja seaduspärasuste arvestamisele. Rudolf Steiner lõi meetodid hingelise ja vaimse tegelikkuse vahetuks uurimiseks ja seega ka inimhinge ja -vaimu uurimiseks. Antropoloogia laiendamine hinge ja vaimu valdkonda (antroposofia*²) on waldorfpedagoogika ja waldorfkoolides töötavate õpetajate tegevuse aluseks.

Waldorfpedagoogika võimaldab sügavamalt arvestada inimese arenguga lapsepõlves ja noorukieas. Inimese areng ei ole lihtsalt teadmiste, vilumuste jms pideva laiendamise protsess, vaid selgelt liigendatud muutuste jada. Lapses toimuvad muutused kujundavad temas üha uueneva suhtumise

¹ Lähtetekst: Kranich, E-M. „Vabad waldorfkoolid“, Tln 1991

² Siin ja edaspidi viitab tärniga (*) märgitud tekst lisas 2 seletatud mõistetele.

maailma ning ka teadmiste omandamise viisid. Arengu käigus ühed omandamisviisid taanduvad ja teised kerkivad esile. Eriti selgelt toimub see muutumine 7. eluaastal ja 12.–14. eluaasta vahel. Igal arenguetapil peavad kasvatus ja õpetus neid vanusega seotud protsesse ergutama ja juhtima.

2.1 Koolieelne kasvatus

Lapse arengu esimesel etapil (umbes 7. eluaastani) on kõige tähtsam füüsiline kasvamine. Selles eas on laps väga tundlik kõigele, mis teda ümbritseb. Keskkond mõjutab otseselt tema kasvamist ja arenemist. Õppimises, käitumises ja keele omandamises juhindub ta ümbritseva elu muljetest. Õppimine toimub matkimise abil, esialgu vahetult, siis teadlikult. Niisugune matkiv õppimine varases lapseas mõjutab tugevalt keha organite arengut ja on kogu edasise arengu alus.

Selle etapi tähendust tunti waldorfpedagoogikas juba varakult. Nii loodi peaaegu kõigis waldorfkoolides lasteaiad, kus 4–7 aasta vanused lapsed õppisid matkimise kaudu. Kasvataja peab silmas iga lapse individuaalsust, kusjuures ta ei esita lastele mingeid kindlaid nõudmisi, vaid ergutab lastes matkivat tegevust ja õppimist. Mänguasjad ja vahendid on lihtsad, et need arendaks kujutluspilte. Seejuures peab kasvataja igapäevaste jutustuste ja mängude puhul silmas pidama, et need arendaksid lastes kaasaelamise ja -tegemise kõrval ka keeleoskust. Muu hulgas õpivad lapsed sõltuvalt oma vanusest tundma mitmesuguseid tegevusalasid. Vastavalt sellele, kuidas neid tegevusi lastele vahendatakse ja kuidas lapsed neid kaasa teevad, jõuavad need pildiliselt laste meeltesse. Laste intelligentsuse arenemist toetavad kunstilised tegevused maalimisest ringmängudeni.

2.2. Pedagoogika 7.–14. eluaastani

Seitsmendal eluaastal toimuvad lapses sügavad muutused nii kehalisel kui hingelisel tasandil. Väliselt on kõige selgem märk sellest hammaste vahetus. Need sisemised jõud, mis vormisid varases lapsepõlves füüsilist keha, vabanevad nüüd hinge arendamiseks. Vabanevaid jõude tuleb parimal viisil kasutada lapse kujutlusvõime ja loovuse arendamisel. See võimaldab lapsel õpitut sisemiselt läbi tunnetada ja pildiliselt talletada. Õpetaja jutustus on nii ilmekas ja kõitev, et laps loob elava kujutluse, mis on pildilise õpetuse* üks pool. Teine pool on kunstiline tegevus lapse väljendusvahendina.

Kujutluspiltide abil mõistab laps seoseid, sisemisi seaduspärasusi, tähendusi ja olemust. Seeläbi tugevneb ka teadvuse ja taju omavaheline seos. Abstraktne, ainult definitsioonide ja mõistete kaudu õpetamine ei võimalda lapsel kaasa elada, kaasa tunda. Pilt mõjub hingele elustavalt, avardavalt ja süvendavalt. Pildiline õpetus on pedagoogikas valdav 7. ja 14. eluaasta vahel, hinge arengu kõige tundlikumal perioodil.

Isiklik otsustusvõime sünnib enamasti 12.–14. eluaasta paiku. Enne seda tahab laps elu seoseid ning seaduspärasusi meelsasti tundma õppida armastatud autoriteedi vahendusel. Õpetaja saab lapsele autoriteediks, kui ta on võimeline õpetama näitlikult, ergutades lapse kujutlusvõimet ja tundeid. Muinasjutud, legendid ja mütoloogia avaldavad hinge, kaasasündinud iseloomuomaduste ja südametunnistuse arengule märkimisväärset mõju. Pildiline õpetus ei avalda survet, nagu seda

teevad intellektuaalne õpetamine või autoritaarselt vahendatud väärtused. Pildid rikastavad lapse hinge ja tugevdavad moraalselt tahet.

Kirjutama õppimine ei tähenda ainult ühe oskuse omandamist. Ka täheõpetus on osa pildilisest õpetusest. Tähelood on tihti ainukordsed just konkreetse klassi lastele ning neid võtavad sageli vaimustusega vastu ka lapsed, kellel juba enne kooli tähed selgeks saanud. Lihtsa kunstilise tähekujundi abil areneb ka vormitunnetus. Tähed on lapsele siis vastavate häälikute pildid. Samamoodi juhitakse lapsed arvudeni ja arvudega tehtavate teheteeni.

9. ja 10. eluaastal hakkab laps välismaailma teadvustatumalt ja abstraktsemalt mõistma. See muutus on tingitud lapse järjest tugevnevast minateadvusest. Siiani turvatunnet pakkunud ühtne maailm laguneb, laps jõuab enese ja maailma kaheksuseni. Eakohane õpetus aitab kaasa, et kaotatud side saaks taas leitud uuel, teadvustatumal moel. Õpetaja ülesanne on avada lapsele maailm selle erinevates valdkondades (ajaloost loodusteadusteni) ning nähtuste ja sündmuste rikkuses. Waldorfkoolides käsitleb õpetaja loodusõpetuse tunnis taimi ja loomi elavalt, nii et õpilased suudaksid ümbritsevasse maailma sisse elada ning mõistaksid taimede ja loomade eluseadusi ja loomade olemust just oma kujutlusjõu ja tunnete abil. Ka ajaloo (sealhulgas kultuuriajaloo) ning ajalooliste isikute mõistmine pole võimalik kujutlusvõimet kasutamata. Üksnes analüüs võib kasvavale inimesele muuta maailma järjest võõramaks ja õppematerjalid vaid väliseks faktikogumiks.

Esimesel kaheksal kooliaastal on kunstilisel ja praktilisel õppetööl eriline kasvatuslik tähendus. Pildiline õppetöö arendab lastes niisugust mõtlemist, mis tungib asjade ja sündmuste olemusse. See paneb õpilasi kaasa elama ja avardab seega nende tundemaailma. Loova kujutluspildi abil vastuvõetut peetakse kõige paremini meeles. Nii on näitlikul õppetööl eriline tähendus ka mälu arendamisele. Õpetajalt nõuab selline töö õppematerjali vaimset ja kunstilist läbitöötamist.

Hinge kujunemisprotsessidele on oluline, et õpetaja saadaks ja jälgiks lapsi nende arengus läbi paljude aastate. Seepärast on valdav praktika selline, et ühe klassi lastel on esimese kaheksa aasta jooksul kõigis põhiainetes üks õpetaja. Kuna õpetajal on nende kaheksa aasta jooksul oma klassis iga päev vähemalt üks topelttund, saab ta iga õpilast individuaalselt tundma õppida ning see võimaldab siduda õpetuse ja kasvatuse tervikuks. Klassiõpetajale lisaks töötavad õpilastega erinevate ainete õpetajad (võõrkeeled, kunstilis-praktilised ained, liikumine ja religioon). Sügavam töö lapse ning tema vajaduste mõistmiseks toimubki õpetajate ühistöös – klassi õpetajate kolleegiumi koosolekul.

2.3. Pedagoogika pärast 14. eluaastat

Puberteedieas teeb noor inimene läbi suure muutuse. Ta saab teadlikuks omaenda olemusest. Üleminekul lapsepõlvest noorukiikka loob inimene oma hingejõudude, st mõtete, tunnete ja tahte abil ümbritseva maailmaga vabama ja iseseisvama suhte. Tema püüd sisemise ja välise sõltumatusse poole avaldub soovis ise otsustada, kaasajas iseseisvalt orienteeruda. Õpilases kujunevad ideaalid ja elueesmärgid; nendest ja oma tunnetest otsib nooruk isiklikku sidet maailmaga ja teadvustatud suhet iseendaga. Siit tulenevad uued nõudmised õppetöö sisule ja meetoditele. Nüüd tuleb noorukile pakkuda tingimusi, mille abil saaks temas areneda maailma mitmekesisusest lähtuv otsustusvõime. Seni õpetamise põhirolli kandnud klassiõpetaja asendub klassijuhataja ja aineõpetajatega. Õpetaja

peab fakte kirjeldama nii, et õpilane saaks selgelt kujundada oma arvamuse. Noor inimene õpib iseseisvalt vaatlema ning vaatluste põhjal järeldusi tegema.

Õppetöö omandab põhiainetes enam teadusliku iseloomu. Noortele ei õpetata üksnes hüpoteese ja mudelid, st teiste mõtteid ja argumente. Õpetus algab fenomenide uurimisest, mille kaudu jõutakse mudelite ja definitsioonideni.

Noore inimese otsustusvõime kujuneb tema maailmamõistmise arenguga. Et kunstiajaloo tunnis jõuda järeldusteni, peab õpilane skulptuuri, maali või arhitektuuriteosesse kõigepealt sisse elama. Alles siis saab ta selle üle otsustada, lähtudes enda arusaamast ja teoste omavahel võrdlemisest. Siit jõutakse esteetilise tunnetuse koolitamiseni. Et bioloogias täielikult mõista looduseadusi, peab nooruk suutma loovalt tunnetada elusloodust. Kirjanduse suurteosed muutuvad mõistetavaks, kui noorukis küpseb arusaam inimese saatuses, inimkarakteritest jne. Otsustusvõime kujunemine on seotud inimese isiksuse arenguga.

Waldorfkool pakub palju praktilisi tegevusi. Nooruki hingejõudude avanemine ja vaimne loovus on tihedalt seotud kunstiga. Järjepidev tegelemine kunsti, muusika ja kirjandusega toetab selles vanuses inimese arengut.

Waldorfkoolid valmistavad ette iseseisvalt hakkama saavaid inimesi. Koolis käsitletakse nii tehnoloogiat, majandusküsimusi, elu- ja töösuhteid, sotsiaalseid probleeme kui ka loodusteaduseid ning matemaatilist analüüsi. Rudolf Steineri põhimõtte kohaselt peab iga õppetund olema õpetus elust.

3. Eesti waldorfkoolide õppekava

Eesti waldorfkoolid töötavad Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt väljastatud koolituslubade alusel ning õppetöö põhineb waldorfkoolide raamõppekaval (käsiraamatu veebiversioonis on link raamõppekavale). Igal waldorfkoolil on lisaks oma kooli õppekava, mis võimaldab olla omanäoline. Waldorfkoolide õpilased lõpetavad põhikooli ja gümnaasiumi riiklike eksamite ja lõputunnistustega.

II IGAPÄEVANE KOOLIELU

4. Kooliküpsus

Hulk kooliküpsusele viitavaid tunnuseid räägib seitsmeaastaste laste koolimineku poolt. Kooliküpsus väljendub mitmete kehaliste, vaimsete ja sotsiaalsete tunnuste tervikpildina.

Kehalised muutused – põhjanev osa motoorsest arengust on lõpule jõudnud.

Jäsemete sirgumine – „koolihaare“. Umbes seitsmendaks eluaastaks on toimunud esimene sirgumine jäsemetesse: kõigepealt suurenevad käe- ja jalalabad, siis käsivarred ja sääred. Käsivarte pikemaks muutumist näitab nn koolihaare: laps suudab kätt üle pea pannes puudutada sõrmeotstega oma kõrva.

Hammaste vahetus – enamikul 7-aastastest on hakanud vahetuma hambad.

Koolilapse mõtlemine

Hakkab arenema abstraktne mälu, mis võimaldab lapsel mälestusi oma mõtlemisprotsessi lülitada. Laps on sõltumata ümbrusest ja olukorrast võimeline oma mälestusi teadlikult juhtima. Nii suudab laps jutustada mõnd lugu, mida ta on kuulnud juba paar päeva tagasi. See, mis tänu matkimisele toimus enne ebateadlikult, saavutatakse nüüdsest alates teadliku õppimisega.

Sotsiaalne kooliküpsus

Sotsiaalselt on laps kooliküps, kui ta suudab koos teistega tegutseda, teisi kuulata ning täiskasvanu abiga enda ja teiste huvisid kooskõlla viia. Lapse taht saab täiskasvanu sõnade abil üha rohkem suunata, mistõttu järeleaimamisele tuginev instinktiivne aktiivsus kaotab oma tähtsuse. Täielik kohanemine suure klassikollektiiviga saavutatakse tavaliselt teise kooliaasta lõpuks.

Osavus ja keeleline väljendusvõime

Kooliküps laps suudab olla paigal ja kuulata jutustust 10–15 minutit, räägitud lugusid täislausetega ümber jutustada, kõiki häälikuid hääldada ja laulda. Kehalise osavuse väljendusena suudab laps ühe käega palli õhku visata ja kinni püüda, ühel jalal hüpata ette-taha, paremale-vasakule, kikärvul kõndida ja seista ning sõrmedega osavalt peenemaid töid teha. Laps suudab ennast ise riidesse panna ja riidest lahti võtta, kingapaelu siduda ning suudab väljendada oma kehalisi vajadusi. Laps võtab osa tähtsamatest majapidamistöedest ja täidab kohustusi, ka neid, mis ei tekita vaimustuspuhangut. Waldorfkoolid ei soovita last enne kooli vastuvõtuvestlusele tulekut spetsiaalselt trennida.

5. Koolitee algus – I klass

Kui laps esimesse klassi tuleb, kohtub ta seal varasemast täiesti teistsuguse maailmaga. Enam ei ole nii palju vabadust liikuda ja tegutseda kui lasteaias. Klassis on igal lapsel on oma koht. Kõike juhib ja koordineerib õpetaja. Koos alustatakse päeva, koos tõustakse püsti ja istutakse, ühiselt minnakse õue

ja sööma. Esimesse klassi tulnud lapsel aidatakse kõige sellega võimalikult valutult harjuda ja rõõmsalt leppida.

Waldorfpedagoogika arvestab paljuski temperamentidega. Temperament on sünnipärane, kuid et mitte areneda ühekülgselt, on õpetaja ülesanne lapsed oma temperamendist välja tuua ja tasakaalustada neid puuduolevaga. Koleerik peaks kohtuma oma koleerilisusega teise koleeriku kaudu, et mõista oma äärmuslikkust tormakuses, kiirustamises, liiges aktiivsuses ja rahutuses tema abil. Flegmaatik peaks nägema teist täielikus heaolus uinuvat ja mitte-midagi-teha-tahtvat flegmaatikut, et ühel hetkel ärgata ja öelda: kuidas võib üks inimene küll nii aeglane ja unine olla!

Waldorfpedagoogika eesmärk on aidata lapsel areneda võimalikult tasakaalukaks inimeseks, kes teab, mida ta elus teha tahab ja kuidas ta seda tahtmist kõige rahumeelsemalt saavutada võib. Aidata otsida elus seda, kuidas saab, ja suunata mitte keskendumisele sellele, miks ei saa. Seetõttu räägitakse waldorfkoolides palju tahtest ja tahtekasvatusest. Selleks on koolis tähtsal kohal käeline ja kunstiline tegevus. Tahe areneb tegutsemise, mitte intellektuaalsuse kaudu. Mida väiksem on laps, seda kohasem on tegutsemine ja mitte seletamine, mida ja miks tehakse. Seletused on asjakohased, kui need on hingestatud ja vastavad elu tõsiasjadele.

Idealis jaguneb õppeaasta neljanädalasteks epohhideks. Vormijoonistamine, emakeel ehk täheõpe ja matemaatika. Epohhid korduvad omakorda rütmiliselt: vormijoonistamine, emakeel, matemaatika, et siis taas alustada vormijoonistamisega. Nii kuni kooliaasta lõpuni.

Hommikune pea- ehk põhitund kestab 1,5–2 tundi. Tunniplaanis on veel võõrkeeled, eurütmia ja kunstilised ained: käsitöö, maalimine, voolimine, muusika. Esimeses klassis on päeva pikkuseks 4 tundi, mis seab piirid ainete valikule. Näiteks muusikatund võib olla integreeritud peatunni rütmilisse ossa jne.

Koolipäevad algavad põhitunniga. Tavapäraselt võtab õpetaja lapsi vastu kättpidi tervitades, et iga laps oleks märgatud. Tunni alguses loetakse hommikusalm, millele järgnevad põhitunni kolm osa: rütmiline osa, tööosa ning jutustav osa.

Rütmiline osa kaasab ja mõjutab lapse tahet. Loetakse salme ja tehakse rütmilisi harjutusi – emakeeles võivad selleks olla kas erinevad „keeleväänamisharjutused“ või pikemad luuletused; matemaatikas õpitakse arvuridasid rütmide kaudu. Samuti mängitakse flööti ja lauldakse; siia kuuluvad ka last toetavad temperamendisalmid.

Rütmilisele osale järgneb tööosa. Kui lapsed on rütmilises osas jõudnud rahuseisundisse, on nad valmis peaga tööd tegema, ehkki esimeses klassis on intellektuaalsuse arendamine vaid tinglik. 7-aastane laps elab fantaasiamaailmas. Temale paistab maailm ühe ilusa paigana ning kõikides toimingutes ja tegevustes peaks samuti kajastuma ilu. Tähed saavad selgeks tähelugude abil. Iga täht sünnib millestki, mis on juba maailmas olemas: K võib olla kuningapoeg, kes hoiab mõõka käes, ja S-täht ilmub sisalikust.

Ka numbrid õpitakse selgeks abistavate piltide toel. 1 võib olla kui inimene – mina; 2 võib sündida millestki, mida on maailmas kaks – nt Kuu ja Päike jne. Ka arvutamine toimub kujutluspiltide ja esemelite abivahendite toel. Olgu selleks siis kastanid, kivid vms.

Vormijoonistamises tegeldakse esimeses klassis sirge ja kaarega. Neist liikumistest saavad alguse kõik vormid. Õpetaja otsustab, millise liikumise abil just tema õpilased vorme läbi teevad. Näiteks algul joonistatakse vorm õhku, vajaduse korral kõnnitakse läbi, tehakse liivale vms ja alles seejärel vihikusse.

Esimese klassi laps tegutseb veel paljuski matkides. Seepärast on ülioluline, kuidas õpetaja midagi teeb. Kuidas ta seisab, räägib ja tahvlile kirjutab. Mida ta mõtleb ja kuidas maailma suhtub. R. Steiner on öelnud: „Tähtis pole, mida teha, vaid kuidas teha. Kõiki tegevusi saadab huvi ja armastus antud tegevuse vastu.“

Tööosa lõpetab väljahingamine. Tervikuna peaks terve põhitund, koolipäev, kooliaasta ja kogu elu olema üles ehitatud nõnda, et sissehingamise järel oleks võimalik välja hingata ja vastupidi. Sissehingamise all mõeldakse tegevusi, mis nõuavad rohkem keskendumist ja pingutust, ning väljahingamise all tegevusi, mis lubavad lõõgastuda ja lihtsalt olla. Tööosa on teatud mõttes teadmiste sissehingamine ja oleks tark lõpetada tööosa väljahingamisega näiteks mõne liikuva mängu abil. Pärast liikumist jaksavad lapsed taas end koguda, et süveneda ja keskenduda muinasjutu kuulamisele tunni jutustavas osas. Lapsed kuulevad terve nädala üht ja sama juttu, et sisse elada selle hingelistesse piltidesse, ning nädala lõppedes – reedel – maalivad vahakriitidega läbielatust pildi.

6. Lapsevanema roll koolielus

Lapsevanemal on waldorfkoolis väga oluline osa ja kool saab kasvada, kui lastevanemad on kooli juures tegusad. Aktiivse ja abivalmis inimesena osaleb lapsevanem klassi- ja koolielu korraldamises ning on avatud koostööle õpetaja ja kooliga. Huvi waldorfpedagoogika vastu innustab lapsevanemat end täiendama ja arendama.

Kooli ja õpetajate ootused lapsevanemale:

- **Lapsevanem vastutab oma lapse kasvatamise eest.**

Hoolitseb selle eest, et laps oleks kooli tülles väljapuhanud ja söönud.

Loob õppimist ja arenemist võimaldavad kodused tingimused, sh minimeerib lapse meedia- ja arvutikasutust. (Vt ka peatükki 10. Lapse tervis)

Tunneb igapäevaselt huvi lapse käekäigu vastu koolis, sh ka koduste tööde vastu.

Tagab, et laps jõuab õigel ajal kooli ja tal on koolitööks vajalikud tarbed kaasas.

Teatab lapse puudumise korral sellest koolipäeva hommikul klassiõpetajale.

- **Lapsevanem on aktiivne ja abivalmis koostööpartner õpetajale ja koolile.**

Hoiab sidet klassiõpetajaga.

Aitab korraldada ja võtab osa klassi ja kooli ettevõtmistest (klassi lastevanemate õhtud, peod, kontserdid, laadad, talgud, seltsi üldkoosolekud ja loengud).

- **Lapsevanem on huvitatud ja teadlik waldorfpedagoogikast.**

Austab waldorfpedagoogilise õppekava põhimõtteid ja õpetaja tööd.

- **Lapsevanem on huvitatud kooli arengust.**

Täidab oma lepingulisi kohustusi.

Osaleb võimaluste kohaselt kooli pidava seltsi/ühingu töös (töögruppides ja juhatuses ning on valmis vabatahtlikuks tööks seltsi heaks). (Vt ka peatükki 12. Waldorfkooli struktuur ning finantseerimine.)

7. Õpetaja roll koolielus

Õpetajal on waldorfkoolis väga tähtis osa olla iga lapse ja klassi kui terviku õpi- ja arenguvajadusi arvestav kasvatuskunstnik. Pedagoogilise kunstimeisterlikkuse tõstmiseks peab õpetaja ka ise olema innustunud õppija. Õpetaja loob ja hoiab usalduslikke suhteid kooli ja vanemate vahel.

Kooli ja lastevanemate ootused õpetajale:

- südamega töötamine ja enesekasvatus;
- laste mõistmine ja austamine sellistena, nagu nad on, nende tervikliku arengu toetamine;
- koostöö lastevanematega – algatamine ja vastutamine;
- tegutsemine teiste õpetajatega ühise meeskonnana ja kogu kooli idee kandjana;
- õpetaja kutse kvalifikatsiooninõuetele vastav haridus ning waldorfpedagoogika põhialuste tundmine.

8. Koolielu sündmused

8.1. Waldorfõppekavaga seotud tegevused

Vanad ametid 3.–4. klassis

3. –4. klassis algab koduloo õppimine. Vanade ametitega tutvumine täiendab koduloos õpetatavat. 9. eluaasta paiku märkame olulist murrangut lapse maailmatajus: ühtne turvaline maailm jaguneb „minu” (ehk lapse sisemiseks) ja ümbritsevaks maailmaks. Välismaailma on nüüd võimalik järk-järgult avastama hakata. Parim tee selleks on teine tegevus. See võimaldab kõige selgemini tunnetada tegelikkust, loodusseadusi, asjade ja nähtuste omavahelisi seoseid. 9–10-aastased lapsed tegelevad suurima rõõmu ja entusiasmiga paljude põllu- ning talutöödega, olgu nendeks siis maa kündmine, vilja külvamine ja koristamine, lammaste pügamine, koorevõi valmistamine vms. Kodukoha aja- ning kultuurilugu muutuvad praktiliseks elamuseks. Samasuguse entusiasmiga kasvab ka plaan midagi ehitada ning selle elluviimine vanemate abiga. Eesti waldorkoolide juurde on rajatud mitmeid ehitisi: mängu- ja puhkemajad, kiiged ja ronimisredelid lasteaiale, koolivärvad, püstkojad, sild, müür jne.

Põllutöid tehakse agraarühiskonnale omasel viisil, võimaluse korral vanu tööriistu kasutades. Miks? Meie põhiülesanne antud vanuses on kontakti uuestiloomine maailmaga. Kui viiksime lapsed modernsesse leivatehasesse, näeksid nad ülimalt mehhaniseeritud protsessi rohkete masinate ja keeruliste juhtimissüsteemidega. Laps saaks sealt kogemuse, et leivaküpsetamine on väga keeruline ja tema sellega kindlasti hakkama ei saa. Oma kätega kasvatatud viljast leiva küpsetamine täidab klassi õnnestumisrõõmuga.

Olümpiamängud 5. klassis

Vanade kultuuride tundmaõppimine algab 5. klassis ajalooõppe raames. Alustakse Vana-Indiast ja jõutakse Antiik-Kreeka kultuurini, mis on selle aasta läbiv teema. 11–12-aastane laps on oma arengus kui väike muinasaja kreeklane: ta on liikuv, elurõõmus, harmooniline. Olümpiamängudega süvendatakse teadmisi Vana-Kreeka ajaloost ning saadakse ehedaid võistluskogemusi.

Esimesed waldorfkoolide 5. klasside olümpiamängud toimusid 2003. aastal Aruküla Vabas Waldorfkoolis. Praeguseks on sellest saanud igakevadine traditsioon, kus Eesti waldorfkoolide kõrval on osalenud külalisi ka teistest koolidest.

Spordipidu kestab tavaliselt kaks päeva. Noored sportlased, kohtunikud ning linnapead on ajastukohaselt rõivastunud, kantakse linna või linnade vappe, odasid, kilpe ning tõrvikuid. Avamisel peetakse kõnesid, antakse vanne, süüdatakse tuli. Võistlusaladeks on maadlus, kettaheide, odavise, kõrgushüpe, kaugushüpe, kilbijooks, maraton ja kaarikuvõidusõit. Öhtu veedetakse samuti Kreeka-teemaliselt: söök, laulud, tantsud, oodide esitamine, näitemängud jne. Kogu ürituse valmistavad ette ühe waldorfkooli 5. klassi õpilased koos oma vanematega.

Klassinäidend 8. klassis

Murdeas otsib noor inimene taas uut suhet iseenda ja maailmaga. See on kohane aeg tegelda põhjalikumalt draamaõpetusega. Draamaõppe keskmeks on töö kõne ja žestiga. Draamaharjutused võimaldavad kogeda senisest erinevaid eneseavaldusi, näha nii ennast kui kaaslasi uues valguses. Igaühe individuaalsest panusest vormub ühine tervik.

Õppekavas on erinevaid draamaõpetuse elemente, seda nii õppemetoodikas kui erinevate ainete (nt emakeel, muusikaõpetus, eurütmiat) sisus: mängud, suhtlemis- ja rollimängud, luule esitamine koos lavastuslike elementidega, ühisretsitatsioonid jne.

8. klassis lavastatakse tavaliselt üks maailma või Eesti kirjandusklassikasse kuuluv näidend, harvemini on alustekstiks omalooming. Sellest saab kooliaasta suurprojekt, mis koos lavakujunduse, helitausta ning kostüümide kavandamise ja võimalusel valmistamisega hõlmab emakeele ja kirjanduse, tööõpetuse ning muusikaõpetuse tunde. Lavastust etendatakse kevadel koolirahvale ja lastevanematele.

Aastatöö 8. klassis

8. klassi aastatöö teeb õpilane iseseisvalt, valides endale huvitava ning jõukohase teema. Töö näitab õpilase iseseisvat töö planeerimise ja teostamise oskust. Aastatöö vorm on kas uurimuslik või kunstilis-praktiline. Igal aastatööl on õpetajate kolleegiumi poolt kinnitatud juhendaja.

Aastatööde esitlemine toimub kevadel kooli avatud üritusena. Aastatööde kaudu väärtustab waldorfkool kõiki põhipädevusi (õpi-, tegevus- ja väärtuspädevus) ning loob alternatiivi ainult õpipädevustel põhinevatele teoreetilistele eksamitele.

Näiteid kunstilis-praktilistest aastatöödest: käsitöö (rahvariieete komplektid, tuhandetest seibidest rõngassärk, õmblustööd), maketid, mööbli valmistamine ja restaureerimine, raamatute, (proosa-, luule-, kokaraamatud jmt) ja näidendite kirjutamine, erinevad ehitised, digitaalne looming (muusika ja kodulehtede tegemine).

Näiteid uurimuslikest aastatöödest: ajaloos (moekunst, kodu-uurimuslikud tööd, sugupuu), bioloogias (mõõkvaalad, mais), emakeeles (koolisläng, luule, kirjandusteosed) jne.

Põllumajanduspraktika 10. klassis

Tänapäeval on üha vajalikum, et noor inimene saaks kokku puutuda tõelise töömaailmaga ja ennast selles proovile panna. Intensiivne sukeldumine taluellu on kümnenda klassi õpilasele lähedane ja eakohane. Noortes kerkivad selles eas esile eluprotsessidega seotud küsimused: kuidas on inimene seotud maa, taimede ja loomadega, missugused probleemid tekivad inimeses tehnika ja tänapäeva sotsiaalsete olude tõttu. Noored vajavad ülesandeid, mis nõuavad tegutsemisjõudu, julgust ja otsustavust.

Sõltuvalt põllumajanduspraktika läbiviimise kohast saavad noored kogemusi, mis on seotud taimekasvatuse, loomapidamise, piimatöötlemise ja talu kui terviku toimimisega, õpivad ümber käima talutehnikaga.

Draamaõpetus 11. klassis

11. klassis on taas võimalus tegelda draamaõpetusega. Selle käigus pööratakse tähelepanu kõneharjutustele, analüüsitakse ning õpitakse esitama erinevaid tekste ja sooritatakse liikumisharjutusi, mis kuuluvad draamakunsti juurde. Draamaõpetuse eesmärk on aidata noorel inimesel leida iseennast, panna ennast proovile teiste rolle kehastades ning parandada eneseväljendusoskust ja sotsiaalseid võimeid.

Aastatöö 11. klassis

Waldorfkooli 11. klassis tehakse aastatöö, mis on mahukam ja mitmekülgsem kui 8. klassis. Aastatöö pedagoogiline eesmärk on kogeda oma töövõimet, planeerida ning teostada töö pikema aja vältel. See võib olla uurimustöö või kunstilis-praktiline töö, mis esitatakse avalikult aasta lõpus. Tööd hindab kooli moodustatud komisjon.

Metsanduspraktikum 11. klassis

11. klassi noor on õppinud tundma taimi ning loomi, nende liigirikkust. Metsanduspraktika annab talle võimaluse avardada oma kujutluspilti metsast kui ökosüsteemist ja õppida tundma metsa majandamise põhitõdesid.

Metsanduspraktika eesmärk on vaadelda metsa kui tervikut, selle põhilisi osi ja valitsevaid seaduspärasid, metsa hinnata ja metsakasvatust planeerida, teha lihtsamaid metsatöid ning uurida inimese ja metsa seoseid.

Sotsiaalpraktika 12. klassis

Sotsiaalpraktika annab õpilastele võimaluse arendada empaatiavõimet, vastutustunnet ja õppida olukorrale vastavat tegutsemist. Praktikanädal nõuab eelkõige võimet või pingutust hoida tagaplaanil isiklike huvisid, pühenduda isetult uutele sotsiaalsetele kogemustele ja abistada kaasinimesi. Kogemus sotsiaalses valdkonnas pakub noortele võimaluse uue teadvuse kujunemiseks. Õpilased saavad tajuda enda rolli teiste inimeste elus ja ühiskonna arengus.

Praktikaasutusteks on haiglad, ravipedagoogilised asutused, lasteaiad ja -kodud jms. Vastuvõttev asutus määrab noortele omapoolse juhendaja-koordinaatori.

Sotsiaalpraktikal kohtuvad noored ühiskonnas tuge vajavate inimestega, omandavad oskusi nende aitamiseks, elavad läbi päevaringi sotsiaalses asutuses, õpivad võtma vastutust teiste inimeste eest ja

käituma situatsioonile vastavalt, õpivad tundma sotsiaalasutuse ajalugu ja ülesehitust, puutuvad kokku probleemidega, mida tuleb ette pedagoogilise ja hooldepersonalitööks.

8.2. Pühade ja tähtpäevadega seotud traditsioonid

1. klassi esimene koolipäev

Kuidas täpselt esimese koolipäeva pidulik kogunemine välja näeb, on iga kord erinev. Üks alati ja igal pool on see, et toimub tähtis kohtumine: – klassiõpetaja võtab lapsed 1. klassi vastu. Mõned tulevad läbi lille-, mõned läbi siidloorivärava, mõned laulu saatel, mõned vanemate koolikaaslaste käekõrval. Meie koolides saadab klassiõpetaja lapsi enamasti 8 aastat, seegi annab 1. septembri kohtumisele oma tähenduse. Pärast ühist pidulikku osa järgneb esimene tund. Mida seal tehakse, seda tuleb teil küsida oma lastelt. Küllap nemad juba teavad!

Kuupeod

Waldorfkoolides tavapärased kuupeod on kooli ühisüritused, kus klassid tervikkoosseisudes esitavad kuu jooksul (s.o üks ainetükk) põhi- või ainetundides õpitut. Eesmärk pole mitte esineda ja selle nimel harjutada, vaid vormistada koolitundides õpitu kunstiliseks etteasteks. Esitatakse valme, luuletusi, lühinäidendeid või kõnekoore võõr- ja emakeele tundidest, rütmiharjutusi või arvuridu matemaatikast, püramiide liikumistunnist, improvisatsioone, kaanoneid, klassiorkestreid muusikatundidest jne.

Mõned kuupeod langevad kokku tähtpäevade või aastapäevadega (miikaelpäev, jõulud, kooli ja vabariigi sünnipäev jt). Siis on ka etteasted rohkem temaatilised.

Miikaelpäev

Eestlased teavad hästi, et igal oinal on oma mihklipäev. Kirikuaastas on sama päev peaingel Miikaeli püha. Mõlemad on sügispühad. Mihklipäev oli pidude ja kooskäimiste aeg, sest sel päeval lõppes 19. sajandil karjatamishooaeg ja karjaste tööleping – karjane sai kooli minna. Samuti lõppesid mihklipäevaga kevadel jüripäeva ajal kaubeldud teenijate ehk suviliste lepingud. Lõppes ka soe ja valge suveaeg ning algas talvise kalendri arvestus. Miikaelpäeval meenutatakse vana legendi sellest, kuidas ingel Miikael (erinevates versioonides ka tema maine kehastus püha Jüri) aheldas lohe, kurjuse jõudude esindaja. Miikaeli jõud ja valgus kutsub igaüht ära tundma lohesid iseendas ning annab lootust, et nende aheldamise jõud on kõigis meis olemas. Koolides on terve miikaelinädal eriline: valmistatakse kuupeoks, mõnes koolis ka terveks legendi taaselustavaks etenduseks, korraldatakse julguseproove ja ülekoolilisi mängu.

Õpetajate päev

Kes ei mäletaks oma kooliajast õpetajate päevi! See traditsioon on üks väheseid, mis vanemate endi kooliajast pea muutumatuna edasi on kandunud. Ikka õpetavad klassides vanemate klasside õpilased, ikka tehakse nalja, ikka saavad õpetajad istuda kohvi- ja koogilauas. 12. klassi õpilastega vaadatakse ühiselt päevale tagasi: mida said õpilased õpetaja rollis kogeda ja uut õppida. Vahetatud kogemused on kasulikud mõlemale poolele.

Laternapidu

Laternapidu tuleb kaasa lasteaiast ja säilitab oma tähtsuse algklassides. See toimub novembris, mardipäeva paiku. Suurim ettevalmistustöö on laternate valmistamine. Valgusel on tähendus

õhtuhämaruses ja pimeduses, mil seda pidu peetakse. Vaikse peo juurde kuulub kindlasti jalutuskäik õhtuhämaras koos põlevate laternate ja lauluga. Kellel õnnestub, jõuab põleva laternaga koduni välja. Mõnes koolis valmistavad laternaid kõik klassid, vanusest lähtuvalt meisterdatakse ka erilisemaid ja keerukamaid.

Advendispiraal

Advendiaeg on ootuse aeg. Ümbritsevas looduses kasvav pimedus tekitab palava soovi valguse järele. Advendispiraalis (tavaliselt laotakse see põrandale kuuseokstest) süüdatav küünlatuli sümboliseerib hingevalgust, mis jõulude eel ja ajal taas reaalseks kogemuseks saab. Meeleolu aitavad luua jõulujutt, küünla süütamist saatev muusika või laul. Lapsed käivad jõuluspiraalis ühekaupa, klassi- või lasteaiakaaslased saavad valguse järel käimist koos teistega veel mitmekordselt sisemiselt läbi elada. Tegemist on kooliaasta ühe kaunima traditsiooniga.

Jõuluootus ja jõulud

Mõnes koolis algavad advendiaja hommikud ühislaulmistega. Ka klassides lauldakse palju. Koristatakse ja kaunistatakse koolimaja. Valmistatakse jõulukontserdiks, kus igal klassil täita oma roll. Õige tunde, lõhna ja maitse annavad jõuluootusele heategevuslikud jõululaadad. Lisaks laadakaubale, mille on valmistanud lapsed ja vanemad, kutsutakse suurematele laatadele kauplema ka väikeettevõtjaid, öko- ja mahetoodete pakkujaid. Kindlasti töötab kohvik, eraldi tegevust pakutakse lastele, on nähtud nii laadamoosekante kui klasside etteasteid, toimub loterii, vahel ka oksjon. Paljud „vanad olijad“ võtavad spetsiaalselt aega viibida laadal terve päev, et lõpuks ometi kõik kohtumata kohtumised teoks teha ja rääkimata jutud ära rääkida. Laadalt saadud heategevuslik tulu kasutatakse eesmärgil, mille on seadnud selts.

Jõulukontsert on kontsert selle parimas tähenduses: koolipere on koos, kõlavad laulud ja muusika, evangeeliumitekst ja luule, põlevad küünlad. Imeline ilu katab argipäeva ja harjutustundide vaevad. Mõne kooli saal on kooliperele ka kitsaks jäänud ning jõulukontsert on väljunud kooli seinte vahelt. Seegi pole paha, nii saavad sellest ilust osa ka teised.

Vastlapäev

Mõne kooli vastlapäev viib koolipere linnast välja, teistel on õnn koolimaja kõrval mäenõlval liuelda. Mõnel pool on koos vene keele õppimisega tähistatud tervet pikka vastlanädalat, maslenitsat, ning ka pliine küpsetatud. Külla on tulnud õlgedest Maslenitsa ise, kes hiljem koos kõige halva ja vanaga tseremoniaalselt ära põletatakse. Ka Inglismaal tuntud üleküla-jalgpalli on mängitud. Igal juhul on ühist lõbu ja lusti küllaga ning pakutakse vastlakukleid ja herne- või oasuppi. Mõnes koolis esitatakse ka lõbus vastlanäidend.

Ülestõusmispühad

Sama tähtis kui pühad ise on ettevalmistusaeg, mille jooksul kogetakse looduse taasärkamist; ajaloo ning religiooniõpetuse teemaliste vestluste taustal on võimalik mõelda inimeseks olemise küsimuste üle. Ülestõusmispühi tähistatakse erinevalt: kontsert, „tunnel“, munade veeretamine munalomkal... „Tunnel“ ei ole sõnades seletatav, selle pimedaid keerdkäike koos lõpus kumava valgusega peab ise kogema. Tunneli lõpust inglilt kingiks saadud seemne saab lillepotti panna ning hiljem kodus suvi läbi oma taimi kasvamist vaadelda.

Emadepäev

Emadepäeva tähistavad koolides armsad kontserdid ja emadele mõeldes valmistatud kaardid ning kingitused.

Avatud uste päev kevadel ja/või sügisel

Avatud ukсед on traditsiooniline vorm, mille sisu nii kooliti kui ka aastati erineb. Kes ootab külalisi koolitunde kaema, kes korraldab pigem puhkepäeval toreda ülekoolilise ürituse, kus külalised end koolis tehtava-õpitavaga kurssi saavad viia. Lahtiste uste päevade juurde kuuluvad sageli näitused ning vestlused huvilistega.

Viimane koolikell

Viimane koolikell lööb põhikooli lõpetajatele enne eksamiaja algust. Kõik sinna juurde kuuluv on üsna sarnane sinu kooliajaga, armas lapsevanem: põlvpüksid ja miniseelikud, vallatud tutid ja lemmikmänguasjad. Oh õnnis lapsepõlv, sa kesta veel... Viimast korda saadakse osa põhitunnist, nii nagu ta algklassides oli, tehakse ringkäik koolis, mängitakse.

9. Lapse tervis

Waldorfkoolides tähtsustatakse seisukohta, et kasvamis- ja õppimisprotsess peab samaaegselt olema tervendamisprotsess. Lapse kasvamiseks ja arenemiseks parim keskkond on selline, kus lapsega tegelevad ja teda ümbritsevad täiskasvanud tegutsevad üksmeelselt, n-ö „rahus maailma ja iseendaga“.

Kooli minevale lapsele on tähtis, et lapsevanem usaldaks õpetajat ja kooli ning õpetaja lapsevanemat. Kuni puberteedini on lapse tervisliku arengu huvides vajalik õpetaja autoriteet – võimalus oma õpetajat austada ja temasse kiinduda. Hilisemas elus kingib see jõudu ja kindlustunnet. Kooli ja kodu erimeelsuste korral tajub laps täiskasvanu sisemisi konflikte ja see häirib teda. Waldorfkoolide kogemus näitab, et lapsevanema huvi lapse, klassi ja kooli tegemiste vastu (koosolekutel ja kontsertidel käimine, loengutel-seminaridel osalemine, ühistöödes kaasalöömine) toetab last tema haridusteel.

Lapse tervise seisukohast on vanemal oluline silmas pidada järgmisi küsimusi:

- Millal on mul piisavalt aega lapse uue eluetapi hoomamiseks?
- Kuidas näitan üles huvi lapse koolitegemiste vastu?
- Kas ma märkan midagi tunnustust väärivat, kas ja kuidas seda tunnustan?
- Kas märkan tunnustada ka lapse sõpra, klassikaaslast, klassiõpetajat, teisi õpetajaid, teisi emasid-isasid?

Lapsele annavad õppimiseks jõudu lihtsad ja armsad asjad!

- Hommikul, kui laps jõuab kooli, peaks ta olema välja puhanud. Vaadake, lugege kokku, mitu tundi teie laps saab magada. Kas seda on piisavalt? Seadke sisse õhtune magamaminekuaeg, et koolilaps oleks hommikuks puhanud. Hinnake, kas teie laps on „õhtuvirge“ või „hommikuvirge“. Kasutage leebid nippe, et „öökulli“ varem voodisse meelitada. Piirake meedia tarbimist, eriti

pühapäeval. Koolinädala alguses põhjustab pühapäevane liigne telesaadete ja filmide vaatamine ning arvuti kasutamine keskendumisvõime puudulikkust.

- Laps peaks hommikul olema söönud. Lapse veresuhkru tase langeb hommikul koolitööga kiiresti. Kui kõht on tühi, on laps tujutu, väsinud või rahutu. Koolilaps on ärgas, kui ta on tervislikult toidetud. Soovitame kaasa võtta võileiva, et pärast põhitundi koos klassikaaslastega teed juua ja süüa. Soovitame lapsel koolis sooja toitu süüa. Seedeelundid saavad oma ülesannet täita kõige paremini siis, kui nad töötavad rütmiliselt ehk kindlatel kellaaegadel päevas. Pakkuge lapsele ka kodus võimalikult tervislikku toitu.
- Laps peab hommikul jõudma kooli õigel ajal. Ärge jääge hiljaks! Lapse tervisele mõjub hästi, kui ta saab koolielu algusega kogu eluks kaasa tunde, et tööpäeva algus on tähtis. Waldorfkooli laps tunneb, et teda on märgatud, ta alustab päeva käepigistusega ja tervitusega õpetajale silma vaadates. See loob kindlustunde kogu päevaks.
- Haiget last ei tohi kooli saata. Kindlasti on sellest vaja teatada klassiõpetajale. Laps vajab paranemiseks eelkõige rahu. Palavikuga kulgevad haigused aitavad areneda lapse immuunsüsteemil, mistõttu ei soovitata liiga kergekäeliselt anda palavikualandajaid ja antibiootikume. Palavikuga haiguste läbipõdemine lapseas aitab ära hoida hilisemaid kroonilisi haigusi ja allergiaid (vt PARSIFALI uuring 2006).

Kooli astumisel on vajalik perearsti poolt väljastatav lapse tervisekaart, kuhu kooliarst saab kanda igal aastal tehtava arstliku läbivaatuse tulemused. Lapse vaatluste ja arenguestluste läbiviimisel on arstil oluline roll ning ta osaleb võimaluse korral ka laste kooli vastuvõtmisel. Arst vastab lapsevanema küsimustele ja peab loenguid lapse arengu ja tervise teemadel.

Vaktsineerida saab perearsti tervisekaardis olevate andmete olemasolu korral riikliku vaktsineerimiskalendri kohaselt lapsevanema kirjalikul nõusolekul. Vaktsineerimist viib läbi kas kooli- või perearst vastavalt igas konkreetses koolis kokkulepitud korrale, millest lastevanemaid teavitatakse.

Ärge unustage, et lapsega tuleb kaks korda aastas ka hambaarsti juures käia!

Meedia ja laps

Soovitame tungivalt lapse tervisliku arengu tagamiseks piirata teleri vaatamist ja arvuti kasutamist. Alla 12-aastase lapse ööpäeva sisse ei tohi jääda ekraani põrnitsemise tunde. See on vanus, kus nägemistajud ja nägemisprotsess mõjutavad veel kujunevat ning küpsevat aju närvistruktuuride peent võrgustikku. See vajab kujunemisel lisaks teiste meelte tuge – laps peab saama nähtut ka kompida, ruumiliselt tasakaalu- ja soojusmeelega aduda, liikumisega täiendada. Ekraanilt nähtu ei toeta aktiivset, iseseisvat ja loovat mõtte ning loogika arengut. Pakkuge oma peres lastele muud: liikumismänge, kogupere lauamänge, kehalist aktiivsust. Looduse vaatlemine äratab lapses võimed, mis on varandus kogu eluks.

10. Tartu Waldorfgümnaasiumi kodukord

1. Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilane käitub vastavalt üldtunnustatud käitumisreeglitele:

- 1.1. käitub vahetundides nii, et kõik tunneksid end hästi ja turvaliselt;
- 1.2. hoiab koolis (ka WC-s) ja kooli territooriumil puhtust ja korda;
- 1.3. ei lahku õppepäeva jooksul ilma mõjuva põhjusega kooli territooriumilt;
- 1.4. on pikkadel vahetundidel soovitatavalt õues;
- 1.5. kasutab sõiduvahendeid (jalgratas, auto, rula, rulluisud jms) üksnes kooli jõudmiseks ja sealt lahkumiseks;
- 1.6. järgib liikluseeskirju;
- 1.7. läheb söögisaali sööma ainult koos klassi ja õpetajaga; ei võta toitu sööklast kaasa ega söö tundide ajal;
- 1.8. lülitab kooli territooriumil olles mobiiltelefoni välja;
- 1.9. ei suitseta, tarvita alkoholi ega muid meelemürke. Keelu eiramise korral võidakse teha esildis vanema karistamiseks halduskorras.

2. Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilane teeb kõik selleks, et temal ja tema kaaslastel oleks hea õppida ning õpetajatel õpetada:

- 2.1. võtab osa kõigist õppekavaga määratletud tundidest ja õppeprotsessist;
- 2.2. tuleb tundidesse õigeks ajaks, ettevalmistunult ning vajalike õppevahenditega;
- 2.3. töötab tunnis kaasa, märgib kodused ülesanded õpilaspäevikusse;
- 2.4. ei võta kooli kaasa mänguasju, pleiereid, mängukaarte ja muid õppetööd segavaid vahendeid; vastasel juhul võib õpetaja need ära võtta ning tagastada kokkuleppel vanema või õpilasega;
- 2.5. hoiab isiklikku, kaasõpilaste ja kooli vara. Lõhutud, rikutud ja kaotatud vara tuleb hüvitada kümne päeva jooksul.

3. Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilane puudub tundidest vaid mõjuvatel põhjustel:

- 3.1. aineõpetaja, klassiõpetaja või kooliarsti loal;
 - 3.2. kodustel põhjustel vanema etteteatamisel;
 - 3.3. haiguse korral vanema või arsti tõendiga.
4. Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilane riietub õpilasele sobilikult:
- 4.1. kannab koolimajas tervislikke, põrandaid säästvate taldadega vahetusjalanõusid;
 - 4.2. kannab liikumistundides spordiriideid ja –jalatseid, millega ta ei viibi teistes tundides;
 - 4.3. kannab kooli tähtpäevadel ja kuupidudel pidulikku riietust;
 - 4.4. viibib tundides ja söögisaalis peakatte ja välisriieteta.

5. Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilast võib karistada kodukorra rikkumise (tundidesse hilinemise, põhjusega puudumise jne) ja üldiste kõlblusvastaste tegude eest. Karistusmeetmeteks on suuline hoiatus, noomitus, õpetajate kolleegiumile oma tegudest aru andmine, ajutiselt õppetööst kõrvaldamine (kuni üks nädal), käskkiri, kooli nimekirjast väljaarvamine.

6. Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilasel on õigus:

- 6.1. saada kooli õppekavale vastavat haridust;
- 6.2. saada abi ja nõustamist konsultatsiooniaegadel või individuaalsel kokkuleppel klassiõpetajalt, aineõpetajatelt, õpetajate kolleegiumilt, kooli juhatajalt ja arstilt;
- 6.3. kasutada kooli ruume kooskõlastatult õpetajate ja kooli juhatajaga;
- 6.4. osaleda segamatult tunni töös;
- 6.5. esitada ideid koolitöö parendamiseks;

- 6.6. osaleda õpilasomavalitsuse töös;
 - 6.7. osaleda kooli huviringide töös;
 - 6.8. vastata kooskõlastatult aineõpetajaga järele ebaõnnestunud või tegemata töö viie koolipäeva jooksul pärast kooli naasmist või puuduliku hinde saamist;
 - 6.9. kaitsta oma seisukohti suuliselt või kirjalikult seletuskirjaga.
- Tartu Waldorfgümnaasiumi kodukord kehtib kõigile Tartu Waldorfgümnaasiumi õpilastele.

11. Waldorkooli struktuur ja finantseerimine

Waldorkoolid ja -lasteaiad on loodud lastevanemate initsiatiivil ja enamik neist tegutseb kodanikualgatuse korras.

Eestis waldorkoolide ja -lasteaedade haldamiseks loodud vabaühendused:

- Aruküla Vabakooli Selts – Aruküla Vaba Waldorkool, waldorflasteaed
- Haridus- ja Kultuuriselts Läte – Erakool Läte
- Haridus- ja Kultuuriselts Meelespea – Tallinna waldorflasteaed Meelespea
- Haridus- ja Kultuuriselts Tuulemaa – Tallinna Vaba Waldorkool, Tallinna waldorflasteaed
- Meie Mängurühm – lastehoid Tartus
- Rakvere Eragümnaasiumi Hariduskogu – Rakvere eralasteaed Kaur
- Rakvere Vabakooli Selts – Rakvere Vanalinna Kool
- Rosma Haridusselts – Johannese Kool Rosmal, lasteaed Täheke
- Tartu Vaba Waldorkooli Selts – Tartu Waldorfgümnaasium
- Viljandi Vaba Waldorkooli Ühing – Viljandi Vaba Waldorkool, waldorflasteaed

Kohaliku omavalitsuse haldusalas on üks kool ning üks lasteaed:

- Tartu Maarja Kool ja lasteaed – Tartu linna ravipedagoogiline kool
- Tartu lasteaed Ploomike – Tartu munitsipaallasteaed

Seltsi juhtimise üks peamisi põhimõtteid on kollegiaalne juhtimine. Kollegiaalsus juhtimisorganites tähendab, et küsimusi käsitletakse ühiselt tervikut analüüsides ning vastutus jaguneb teatud ajaks üksikutele isikutele ja/või väiksematele gruppidele.

Vabaühenduse (seltsi) kõrgemaks otsustuskoguks on üldkoosolek. Üldkoosoleku kutsub kokku juhatus tavaliselt kaks korda aastas – kevadel ja sügisel. Üldkoosolek täidab enamasti ka hoolekogu rolli.

Seltsi igapäevatööd juhib üldkoosolekul valitud juhatus. Juhatus koosneb vabatahtlikkuse alusel tegutsevatest lastevanematest ning kooli- ja lasteaiaõpetajatest. Juhatus vastutab kooli ja seltsi majandusliku ning õigusliku poole eest, sh arengukavade ja põhikirjade ettevalmistamine üldkoosolekul kinnitamiseks, õpilaste ja vanemate avalduste ja ettepanekute arutamine jms. Igapäevasemal ja praktilisemal tasandil viib eesmäärke ellu juhatuse palgatud personal. Kõiksuguste tegevuste või projektide puhul kaasatakse lapsevanemaid, kes aitavad kaasa seltsi arengule.

Selts ja kool juhivad oma töös Eesti Vabariigi haridusseadusest, erakooliseadusest, mittetulundusühingute seadusest ning põhikooli- ja gümnaasiumiseadusest.

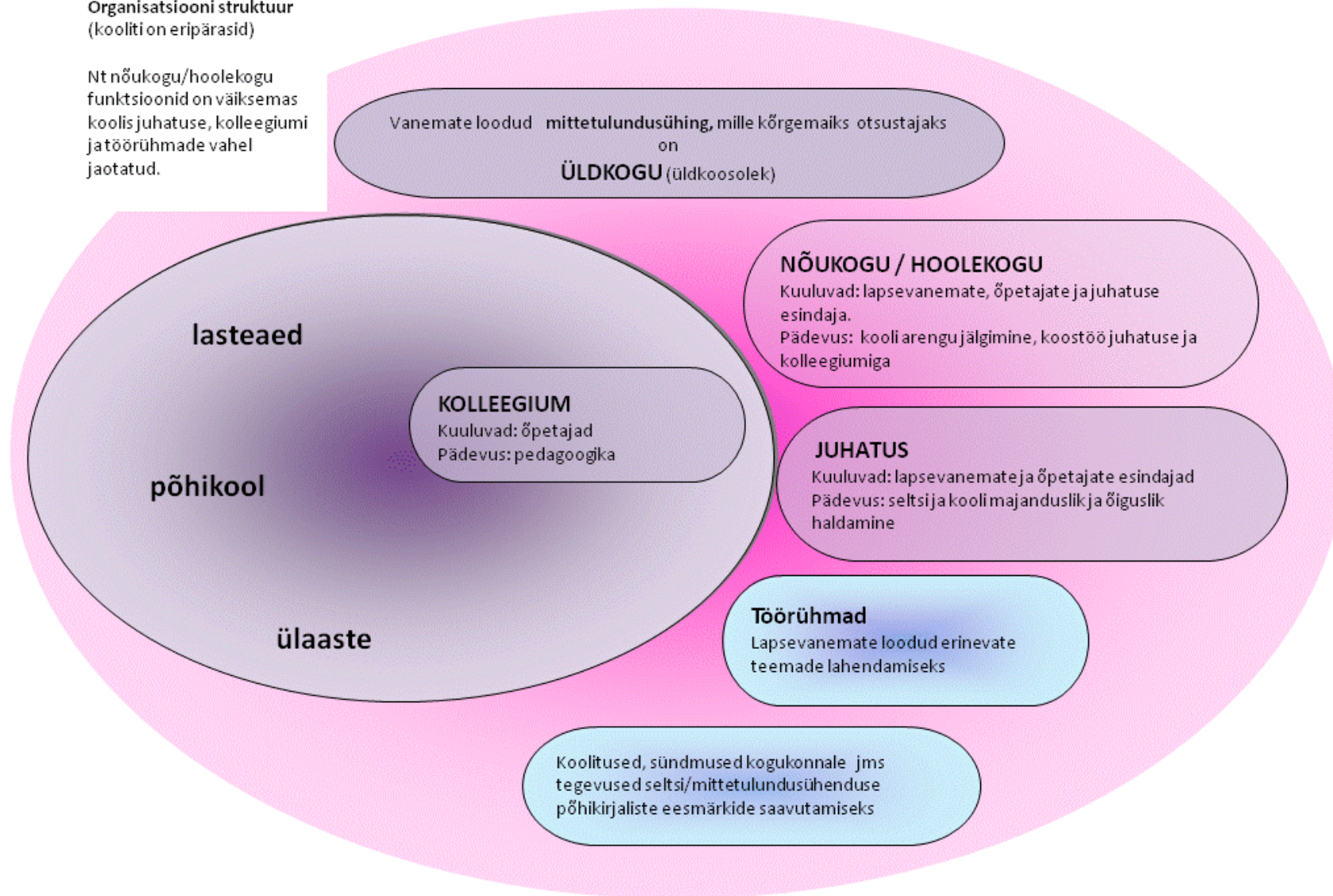
Pedagoogilise poole eest vastutab õpetajate kolleegium. Õpetajad saavad kokku kord nädalas kolleegiumi koosolekul. Otsused võetakse vastu ühiselt ja soovitatavalt konsensuslikult. Õpetajate kolleegiumi koosoleku juhtimise eest vastutab kolleegiumi juhataja, keda valitakse igal aastal uuesti.

Lisaks on loodud Eesti Vabade Waldorfkoolide ja -lasteaedade Ühendus, EVWLÜ, mis koondab Eestis tegutsevaid organisatsioone. Ühendus on samuti mittetulundusühing ning selle eesmärk on esindada waldorfkooli ja -lasteaedu riiklikul tasemel, korraldada koolitusi õpetajatele, esindada Eesti waldorfkooli rahvusvahelisel tasandil jms.

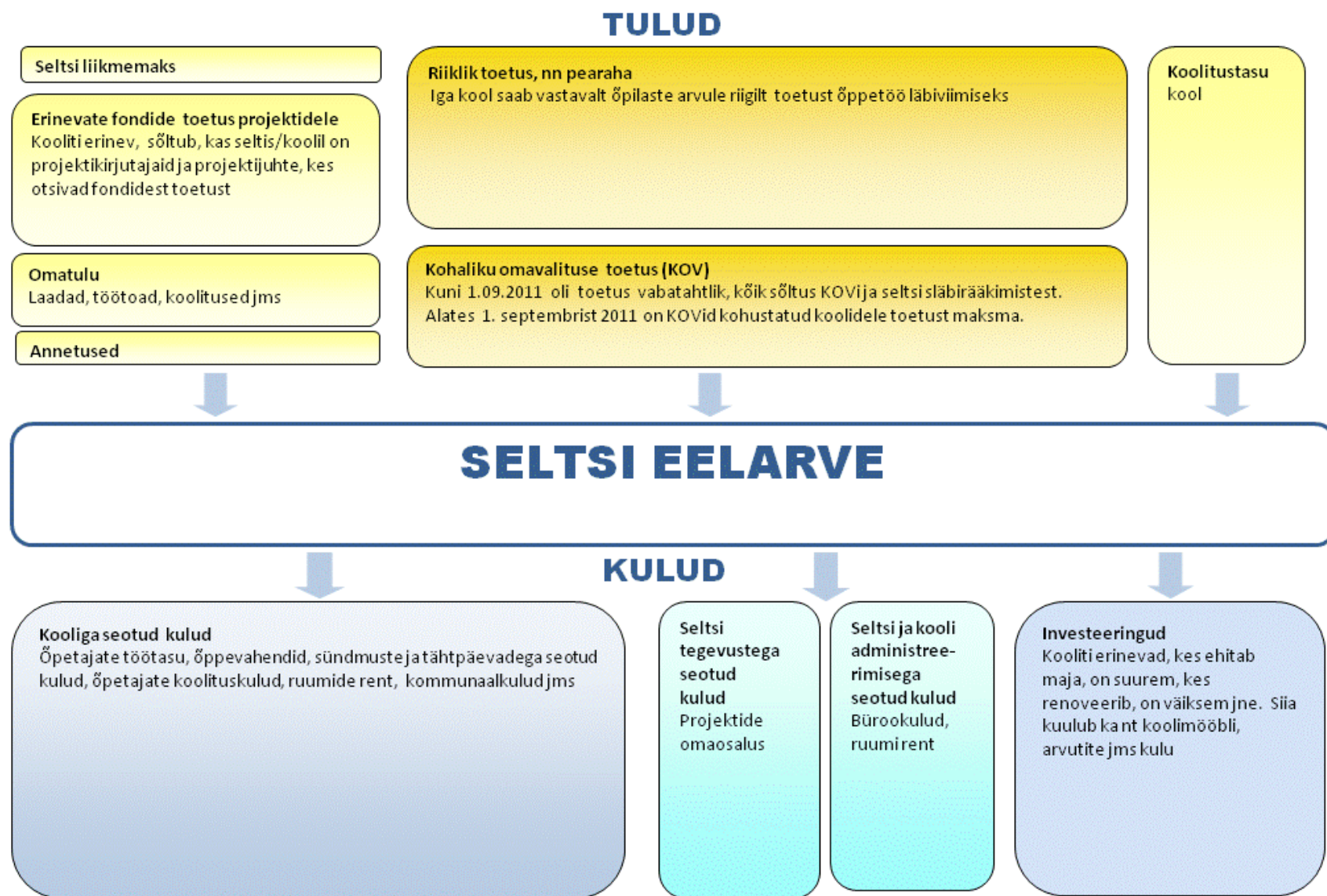
Seltsidel on järgmised peamised sissetulekuallikad: riiklik toetus ehk nn pearaha, kohalike omavalituste toetus, vanemate poolt tasutav koolitustasu. Lisaks veel seltsi liikmemaksud, annetused, fondidest saadud projektitoetused ning seltsi korraldatud laatade, koolituste ja õpitubade tulu jms. Kogu teenitav tulu suunatakse põhikirjas väljatoodud eesmärkide saavutamiseks.

Organisatsiooni struktuur
(kooliti on eripärasid)

Nt nõukogu/hoolekogu funktsioonid on väiksemas koolis juhatuse, kolleegiumi ja töörühmade vahel jaotatud.

Waldorfkoolide finantseerimise skeem. Proportsioonid on tinglikud, kooliti erinevad.

12. Korduma kippuvad küsimused

Mida tähendab vanemate loodud kool?

Waldorfkoolide rajajateks on lastevanemad, kelle initsiatiivil on loodud koole pidavad mittetulundusühingud ja kelle kanda on kooli majanduslik ja õiguslik pool.

Kuidas ja kui palju osaleb lapsevanem kooli tegemistes?

Lapsevanem aitab korraldada ja võtab osa klassi ja kooli ettevõtmistest (klassi lastevanemate õhtud, peod, kontserdid, laadad, talgud, seltsi üldkoosolekud ja loengud). Kui aktiivne on osavõtt koolielust, see sõltub juba igast konkreetsest lapsevanemast. Tavaliselt on lapsevanema panus waldorfkoolis suurem kui riigikoolis.

Kus õpitakse waldorfkooli õpetajaks?

Enamikul Eesti waldorfkoolide õpetajatest on õpetaja kutse kvalifikatsiooninõuetele vastav haridus ning nad on kursis waldorfpedagoogika põhialustega. Waldorfpedagoogilised teadmised on õpetajad omandanud Tartus tegutsevas Waldorfpedagoogika Seminaris, rahvusvahelise Ida-Euroopa Waldorfkoolide Assotsiatsiooni (IAO) poolt korraldatud Baltikumi õpetajate regulaarsetel ühisseminaridel, väljaspool Eestit tegutsevates waldorfpedagoogika seminarides ja õppeasutustes ning Eesti waldorfkoolides peetavatel seminaridel ja loengutel.

2010. ja 2011. aastal toimusid Eestis esimest korda waldorfpedagoogilised täiendusõppekursused Tartu Ülikoolis – neist esimene alushariduse pedagoogidele ja teine I ja II kooliastme õpetajatele. Õpetajate regulaarne enesetäiendus toimub ka iganädalastel pedagoogilise kolleegiumi koosolekutel. Loe lisaks õpetaja rollist peatükist nr 7.

Millise õppekava järgi waldorfkoolides õpetatakse?

Waldorfkoolides õpetatakse waldorfõppekava järgi.

Waldorfkoolides on Eesti Vabade Waldorfkoolide ja -lasteaedade Ühenduse ning Haridus- ja Teadusministeeriumiga koostöös tehtud erisus, mille järgi ei taotleta riikliku õppekava I ja II kooliastme õpitulemusi vastava kooliastme lõpus. Riiklikult nõutavad õpitulemused omandavad waldorfkoolide õpilased vastavalt waldorfõppekavale osaliselt teisel ajal kui riiklikes koolides, kuid mitte hiljem kui III kooliastme lõpuks (s.o 9. klassi lõpuks).

Nimetatud erisuse seaduslik alus tuleneb põhikooli riiklikust õppekavast, mis on vastu võetud 28. jaanuari 2010. a määrusega nr 14 (RTI, 11.02.2010, 6, 22), mille § 15 „Õppe ja kasvatuse korralduse alused“ sätestab järgmist:

(7) Kooli hoolekogu nõusolekul võib põhikool oma tegevuses juhinduda Steineri-Waldorfi hariduse Euroopa Nõukogu (European Council for Steiner Waldorf Education) kinnitatud põhimõtetest ja püüdlustest ning korraldada sellest tulenevalt õpet viisil, kus riikliku õppekava I ja II kooliastme õpitulemusi ei taotleta vastava kooliastme lõpuks. Vastavad erisused määratakse kooli õppekavas ning kooli õppekava kooskõlastatakse Eestis Waldorfi hariduse põhimõtteid järgivaid koole ühendava organisatsiooniga, mille eesmärgiks on Waldorfi-pedagoogiliste asutuste vahelise koostöö korraldamine ning Waldorfi pedagoogika lähem tutvustamine ja edasiarendamine.

Mille poolest erineb waldorfkooli õpe õppes muudes koolides?

Waldorfkoolides omandatakse üldharidus waldorfpedagoogilise meetoodika abil. Lähemalt vaata käesoleva käsiraamatu peatükk 2. Waldorfpedagoogika põhimõtted ja Tartu Waldorfgümnaasiumi

kodulehel rubriigi lugemist alt uuringu „Waldorfkoolide hetkeseisust ja arenguvõimalustest“ lisa 12 „Riikliku õppekava (RÕK) ja waldorfkoolide tuumõppekava (WÕK) erinevused“.

Mis saab siis, kui laps peab waldorfkoolist teise kooli üle minema (nt elukoha vahetus)?

Waldorfkoolide õpilased lõpetavad põhikooli ja gümnaasiumi riiklike eksamite ja tunnistustega ning nende teadmised 9. ja 12. klassi lõpus vastavad riiklikele nõuetele. Erinevatest õppimismeetoditest ja õppekavadest lähtuvalt võivad aga teadmised olla omandatud erineval ajal. Lapsevanemal on võimalik küsida lapse klassiõpetajalt, kas ja millises osas tuleks lapsel omandada täiendavaid teadmisi või mis osas on laps mittewaldorfkooli vastavas klassis õpitava juba omandanud.

Loe lisaks uuringu „Waldorfkoolide hetkeseisust ja arenguvõimalustest“ lisa 12, kus on välja toodud riikliku õppekava (RÕK) ja waldorfkoolide tuumõppekava erinevused.

Kas waldorfkooli põhikooli/gümnaasiumi lõpetaja saab minna edasi õppima gümnaasiumisse/kõrgkooli?

Jah, suur osa waldorfkooli lõpetajatest jätkab õpinguid. Eesti Hariduse Infosüsteemi (EHIS) andmetel jätkasid 2009/2010. õa-l kahe waldorfkooli lõpetajatest 100% õpinguid, kahes waldorfkoolis oli edasiõppijate osakaal vastavalt 75 ja 80% ning ainsas gümnaasiumiosaga waldorfkoolis jätkas õpinguid 72,2% vilistlastest.

Kuidas on läinud waldorfkooli lõpetajatel?

Uuringuraporti „Waldorfkoolide hetkeseisust ja arenguvõimalustest“ andmetel olid aastail 2002–2008 Tartu Waldorfgümnaasiumi 12. klassi vilistlaste edasised valikud järgmised: kõrgkooli 52%, kutsekooli 11%, õppima välismaale 2%, tööle Eestisse 17%, tööle välismaale 9%, ajateenistusse 4%, lapsega koju 2%, andmed puuduvad 3%.

Allikas: <http://www.waldorfkool.info/page.php?p=445>

Põhjalikum Eesti waldorfkoolide vilistlaste uuring valmib 2012. aasta kevadel.

Kust on võimalik leida infot waldorfkoolide vilistlaste kohta?

Mõned viited teiste maade waldorfkoolide vilistlaste uuringutele:

1) Põhja-Ameerika waldorfkoolide lõpetajate uuring

Baldwin, F., Gerwin, D., Mitchell D.; Research on Waldorf Graduates in North America. Phase I; Research Institute for Waldorf Education, 2005;

http://www.waldorflibrary.org/Journal_Articles/Graduateresearch.pdf

Gerwin, D., Mitchell D.; Survey of Waldorf Graduates Phase II; Research Institute for Waldorf Education, 2007;

http://www.waldorflibrary.org/Journal_Articles/GradPhase2.pdf

2) Saksamaa ja Šveitsi waldorfkoolide vilistlaste uuring;

<http://www.waldorf-absolventen.de/>

Milline on waldorfkooli tunniplaan?

Õppeplaani ja tunniplaani ülesehitus ning teemavalik üksikutes ainetes püüavad arvestada kooliaasta, -nädala ja -päeva rütmilist kulgu, sh arvestada loomupärase rahu, vastuvõtuvalmiduse ja liikumisvajaduse vaheldumisega. Teoreetilised ja kunstilis-praktilised õppeained on tunniplaanis nii,

et õppetöö võimaldab vaheldust. Kõik see aitab õppeainet läbi töötada ja püsivalt omandada. Põhiained paigutatakse hommikul esimesteks tundideks. Nendele järgnevad võõrkeeled, kunstilis-praktilised ained, religiooniõpetus ja liikumistunnid.

Õpetamismetoodika arvestab kolme üksteisele rütmiliselt järgnevat õppimise faasi:

- 1) sisu tunnetamine;
- 2) mõistmine;
- 3) kinnistamine.

Õpitulemuste kinnistamine toimub pärast esimese kahe faasi läbimist ja öist unepausi, mis võimaldab omandatust distantseeruda. Viimane õpisamm toimub alles järgmisel päeval. Kõik eelkirjeldatu on vastavuses waldorfpedagoogika põhimõttega: õppimises peab osalema inimene kui tervik.

Kuidas toimub waldorfkooli põhitund?

Waldorfkooli põhitund ehk perioodõppe aine tund alustab reeglina koolipäeva ja kestab kaks akadeemilist tundi. Põhitundi alustatakse rütmilise osaga, järgneb kordamine, uue teema tutvustamine, õpetatu süvendamine praktilise osaga ning tunni lõpetamine ja rahunemine. Selline tunnijaotuse skeem on õpetajale toeks, et õpitavale loominguiliselt läheneda ning arvestada seejuures konkreetse klassi, laste vanuse, tunni aine ja teemaga.

Mis on perioodõpe (epohhiõpe)? Loe ka lisa 2.

Perioodõpe on aine süvendatud käsitlemine määratud perioodil (keskmiselt neli nädalat). Perioodõppetund hõlmab koolipäevast põhitunni* osa, st kaks akadeemilist tundi (90 min). Waldorfkoolides algab perioodõpe esimesest klassist.

Kas laps ei unusta ainet vahepeal õpitut ära, kui tegeleb sellega vaid 1–3 perioodi jooksul aastas?

Perioodõppeaines õpitut mitte ei unustata pärast õppeperioodi lõppu, vaid talletatakse igakülgset läbitöötatuna pikaajalises mälus.

Kas waldorfkoolis hindeid ka pannakse?

Eesti waldorfkoolides toimub kuni 8. klassini kujundav-kirjeldav hindamine, seega viiepallisüsteemis hindeid ei panda. Alates 9. klassist kasutatakse paralleelselt ka numbrilisi hindeid. Loe lisaks. (LINK hindamise peatükile)

Kas waldorfkoolis antakse ka kodus õppida?

Jah.

Kas waldorfkoolis õpivad lapsed lugema ja kirjutama hiljem kui riigikoolis?

Lugema ja kirjutama õppimise protsess võtab näiliselt kauem aega, kuna riigikooliga võrreldes kasutab waldorfpedagoogika siin teistsugust metoodikat. Emakeeleõpetus on alguses suunatud eelkõige nii häälikute, riimi ja rütmi kui ka tähtede vormi ja tähendussisu mõistmisele. Tähevormide tuletamisel pildist, mis iseloomustab häälikut, saab iga laps end individuaalselt siduda üksikute tähtede ja hiljem kogu kirjutamisega. Algõpetuses ei tohi lapsele olla midagi ebahuvitavat. Teisel kooliaastal lisanduvad suurtele tähtedele väikesed trükitähed, nii et kolmandal kooliaastal saab üle minna seotud kirjale. Alles teises klassis hakatakse kasutama lugemikku. Enne loetakse ainult omakirjutatud teksti. Sarnaselt riigikooliga algab grammatikaõpetus kolmandas klassis.

Miks õpitakse kohe esimesest klassist kaht võõrkeelt?

Waldorfkoolides õpetatakse kaht võõrkeelt juba alates 1. klassist. Esimese paari kooliaasta jooksul õpib laps peamiselt järeleaimamise teel, seetõttu on võõrkeeletõpetus sellel perioodil üksnes suuline. 7- kuni 9-aastased lapsed õpivad mälu, kujutlusjõu ning eelkõige rütmilise kordamise toel. Sõnalised pildid, jutustused, laulud, rütmisalmid ning mängud kujundavad lapse keeletaju ja avaldavad otsest mõju hilisemale võimele praktiliselt läbielatud abstraherida ning teoreetilise õppematerjaliga seostada.

Kuna Eesti asub geograafiliselt ida ja lääne kultuuriruumi ühendavas sõlmpunktis, õpetatakse siinsetes waldorfkoolides peamiselt inglise ja vene keelt: kaht väga erineva päritolu, ajaloo ning kõlaga võõrkeelt, mille vahetu tajumine juba varases koolieas muudab keeletunnetuse paindlikuks ning aitab rikastada ning avardada lapse maailmapilti.

Miks hakatakse võõrkeeles kirjutama alles paari aasta pärast?

Võõrkeeletõpetus on tihedalt seotud emakeele õppimisega. Laps saab esmalt tugeva põhja emakeeles, alles seejärel on ta valmis omandama võõrkeeletähestikku ning süüvima teiste keelte grammatilistesse struktuuridesse. Seetõttu algab kirjalik võõrkeeletõpe waldorfkoolides 3. klassi lõpus või 4. klassi alguses.

Miks on waldorfkoolis nii palju kunsti- ja käsitööaineid?

I kooliastmes on waldorfkooli õppekavas 2 kunstile ja käsitööle pühendatud tundi rohkem, kui riiklik õppekava kohustab. II ja III kooliastmes on erinevus suurem. Tundide arvu kasvamise põhjuseks on tööõpetuse jagunemine alates 5. klassist käsitööks ja puidutööks, mida õpivad võrdselt nii poisid kui tüdrukud.

Kunstiõpetusel eraldi võetuna ja ka kunstilisel tegevusel teiste ainete raames on waldorfkoolis väga suur tähtsus. Kunst on üks olulisemaid tunde kasvatuse vahendeid. See ühendab inimese intellektuaalse poole ning tahtepoole. Seega on raske alahinnata kunsti funktsiooni inimese terviklikus arengus. Lisaks avardab kunst märkimisväärselt inimese võimet näha ja luua uusi seoseid, mis omakorda toetab tema loovat mõtlemist ning ka otsustusvõimet. Ilma praktilise kogemusest jääks kunstiõpetus, ka gümnaasiumiastmes, paratamatult ühekülgses. On aga mõistetav, et näiteks ühe maali loomine võtab tunduvalt rohkem aega kui sellest lihtsalt rääkimine või selle nimetamine. Järelikult tuleb võimalikult erilaadsete kogemuste saamiseks kasutada rohkem aega, mis väljendub suuremas tundide üldmahus. Otseselt kunstilistele ainetele lisanduvad eluks praktiliselt vajalike oskuste omandamine, nagu esmaabiõpetus jms.

Käsitöös ja tööõpetuses omandatakse praktilisi oskusi ning õpitakse tundma erinevaid materjale ja nendega ümber käima. Ka siin ei saa korralik töö valmida minutitega, waldorfkoolides pole tavaks lasta käsitöös tehtavaid töid teha kodus.

Nimetatud ainete tundide suurem arv on kokkuvõttes tingitud tähtsatest pedagoogilistest eesmärkidest.

Tabel 1. Praktilist-kunstilised ained riiklikus õppekavas ja Tartu Waldorfgümaasiumi õppekavas, tundide arv nädalas jaotunud kogu kooliastme peale.

	Riiklik õppekava, mis jõustus 17.01.2011	TWG õppekava
I kooliaste 1.–3. klass	kunst 4,5 tööõpetus 4,5	kunst 5 tööõpetus 6
II kooliaste 4.–6. klass	kunst 3 tööõpetus 5	kunst 6 tööõpetus 10
III kooliaste 7.–9. klass	kunst 3 tööõpetus 5	kunst 6 tööõpetus 11
Gümnaasium 10.–12. klass	kunst 2	praktilis-kunstilised ained 14

Kas õpitakse piisavalt ka reaallaineid?

Reaalainete maht waldorfkoolis vastab üldiselt riiklikule õppekavale. Erinevus on III kooliastme füüsikas ja keemias, mida waldorfkoolis õpetatakse kontsentreeritult põhitundides.

Üks erinevusi on loodusõpetuse ülesehituses. Alklassides vaadeldakse loodust enamasti elavalt ning käsitletakse fantaasiarikkalt ja mitmekülgelt. Lähtepunktiks on inimene, edasi käsitletakse alates 4. klassist põhjalikumalt loomi, siis 5. klassis taimi ja loomi ning 6. klassis taimi ja kivimeid. Järgnevad füüsika ning 7. klassis keemia, ka inimest käsitletakse eri aspektidest põhjalikult kuni põhikooli lõpuni.

Tabel 2. Reaalained riiklikus õppekavas ja Tartu Waldorfgümaasiumi õppekavas – tundide arv nädalas jaotatud kogu kooliastme peale.

	Riiklik õppekava, mis jõustus 17.01.2011	TWG õppekava
I kooliaste 1.–3. klass	matemaatika 10	matemaatika 10
II kooliaste 4.–6. klass	matemaatika 13 loodusõpetus 1	matemaatika 12 füüsika 1 loodusõpetus 4, sh loomaõpetus 2 taimeõpetus 2
III kooliaste 7.–9. klass	matemaatika 13 loodusõpetus 2 keemia 4 füüsika 4	matemaatika: 14 keemia 4 füüsika 4
Gümnaasium 10.–12. klass	kitsas matemaatika 8 lai matemaatika 14 füüsika 5 keemia 3	matemaatika 11 + 1 füüsika 6 keemia 4

Kas waldorfkoolis kasutatakse õpikuid ja töövihikuid?

Riigikoolides tuntud õpikuid ja töövihikuid waldorfkoolide lapsed ei kasuta. Töövihikud koostavad ja kujundavad lapsed endale õpetaja juhendamisel ise. Kirjapandud materjal on ühtlasi ka õpiku eest, mida lapsed hoiavad hoolega alles ka aastate pärast.

Õpetajad kasutavad enamasti tundide ettevalmistamiseks muude materjalide kõrval ka õpikuid. III kooliastmes kasutab mõni õpetaja aeg-ajalt õpikuid ka tunnis. Nt 9. klassis on matemaatikaülesanded mõttekam kirjutada õpikust maha, kui et õpetaja seda kõigile paljundab.

Kas waldorfkoolid on seotud mõne kindla usuliikumisega?

Ei ole. Lähtudes waldorfpedagoogika üldprintsiipidest, ei tee koolid laste vastuvõtmisel vahet lapse soo, rahvuse, usu, akadeemilise võimekuse ega vanemate majandusliku seisu alusel.

Kas waldorfkool sobib igale lapsele?

Waldorfkool sobib enamikule lastest. Mõnikord ei võeta õpilasi waldorfkooli vastu ebapiisava kooliküpsuse tõttu või tervislikel põhjustel. Erivajadustega lastele (toimetuleku- ja hooldusõpet vajavatele lastele) on loodud spetsiaalsed waldorfkoolid – ravipedagoogilised koolid.

Mida waldorf tähendab?

Waldorfpedagoogikale pandi alus Esimesele maailmasõjale järgnenud sotsiaalse ja majandusliku kaose tingimustes. Euroopa tuleviku pärast muretsevad inimesed, kes olid olnud tunnistajaiks endise sotsiaalse süsteemi lagunemisele, üritasid ümber orienteeruda. Emil Molt, Stuttgarti Waldorf-Astoria tubakavabriku direktor, oli üks neist inimestest. Ta pöördus Rudolf Steineri, antroposoofilise liikumise rajaja ning ühe toleaeegse uuendusliikumise juhtkuju poole sooviga, et ta kavandaks ja käivitaks vabrikutöölise lastele mõeldud kooli. Kuue kuu pärast, 1919. aasta septembris, avas oma ukse esimene waldorfkool. Kooli nimi meenutab Waldorf-Astoria tubakavabrikut, mille direktor oli Emil Molt, vahetult sõjale järgnenud ajal tähelepanuväärset initsiatiivi ilmutanud tööstur.

Kas waldorfkoolis on vabakasvatus?

Sõna „vaba“ kasutamine waldorfkoolide nimes on viinud selleni, et waldorfkooli seostatakse vabakasvatusega. Sõna „vaba“ viitab vabadusele ise otsustada ning selle eest ka vastutada, mitte aga vabakasvatusele.

Kust saab waldorfkooli lapsevanem oma küsimustele vastused?

Lapsevanematel on võimalus pedagoogilist valdkonda puudutavate küsimuste ja ideedega pöörduda klassiõpetaja, õpetajate kolleegiumi ning seltsi juhatuse poole, majandusküsimuste ja ideedega kooli pidava seltsi juhatuse poole ning tervishoiu- ja toitumisküsimustes kooliarsti või mõne õpetaja poole.

LISAD

LISA 1: Rudolf Steiner – waldorfpedagoogika rajaja³

Rudolf Steiner, esimese waldorfkooli rajaja. Ta õppis Viinis loodus- ja humanitaarteadusi, hiljem oli Goethe teaduslike tööde esimese väljaande toimetaja. Pärast kolimist Berliini 1897. aastal hakkas ta tegelema töölisharidusega ja alustas Teosoofilise Seltsi raames loengute pidamist. Pärast Teosoofilisest Seltst eemaldumist 1913. aastal ja sõltumatu Antroposoofilise Seltsi asutamist tegutses ta mitmel kultuuri, sotsiaalelu ja teaduse uudsel alal. Keskseks teemaks tema töödes oli uudne käsitlus inimesest ja tema vahekorra loova tegevusega, mis toimib nii makro- kui mikrokosmoses.

Rudolf Steiner sündis 1861. aastal Kraljevecis, mis oli siis Ungari, nüüd aga Horvaatia koosseisus. Tema isa oli jaamaülem, nii tuli perel aeg-ajalt elukohta muuta, kui raudteevalitsus isa uuele kohale määras. Steineri kasvukeskkonnaks olid väikesed maajaamad. Aga ka loodus ise, sest tee kooli oli enamasti üpris pikk. Pärast algkooli kaldusid tema huvid pigem loodusteaduste, matemaatika ja tehnikaalade kui vabade kunstide poole. Siiski huvitus ta juba küllalt vara Kanti filosoofilistest töödest ja Saksa idealistidest.

Viini Tehnikaülikoolis kuulus ta loodusteadusi. Ühtlasi võttis ta osa ka filosoofia ning kirjanduse loengutest ja kursustest. Samaaegsed okultistlikud kogemused seadsid noorukist üliõpilase ette tõsiseid küsimusi. See, mida tema läbi elas, tundus olevat teistele kättesaamatu. Loodusteadused ja sisemised vaimsed kogemused näisid ühitamatuina. Nii jõudis Steiner tunnetusteooria juurde, ta hakkas uurima mõistete kujunemist, nende kasutamist ja vahekorda tegelikkusega. Selline pööre juhtis ta antropoloogia juurde, ta hakkas otsima vastust küsimusele inimese olemusest. Noorusele vaatamata usaldati Steinerile Goethe teaduslike tööde toimetamine. See töö juhtis ta Weimaris asuvasse Goethe ja Schilleri arhiivi. Tema doktoritöö käsitles tunnetusteooriat. 1893. aastal avaldati tema põhiteos, „Vabaduse filosoofia“. Sajandivahetusest kuni surmani Dornachis 1925. aastal pidas ta loenguid ja jätkas oma uuringuid inimese olemusest üha laiemas plaanis. Ületanud Kanti filosoofias tunnetusele seatud piirid oma tajude intensiivistamise, meditatiivse töö ja sisemise arenguga, tuli Rudolf Steiner välja radikaalse paradigmanihkega, mis on tähtis kogu filosoofia ajaloo seisukohast. Teda ei huvitanud ei uute mõistesüsteemide loomine, uute teooriate väljatöötamine ega ka pidev arutelu kontseptuaalsete mudelite üle. Steineri lähenemine tähendas pigem pidevat kogemise, tajumise ja vaatlemise piiride avardamist, millega kaasnes kasutatavate meetodite teaduslik täpsus ja konsekventsus. Sai võimalikuks psühholoogiliste ja vaimsete ilmingute teaduslik uurimine, nende vaatlemine ja kirjeldamine. Sellisest objektiivsest tööst tulenesid mitmed praktilised ja moraalsed järeldused. Antroposoofia, nagu Steiner oma lähenemist nimetas, arenes välja kui „vaimuteadus“. Vaimsete kogemuste teaduse kaudu võib inimene kokkupuutel reaalsusega leida uut orientatsiooni ja mõistmist ning impulsse kunsti, teaduse ja sotsiaalse elu uuendamiseks. 1917. aastal toimus läbimurre. Kolmkümmend aastat vaimset teaduslikku tööd võimaldas Steineril jõuda inimese kolmetise olemuse mõistmiseni. Nüüd oli võimalik selgelt eristada keha, hinge ja vaimu vastastikuseid seoseid ja nende iseloomulikuid jooni. Meelte- ja närvisüsteem, rütmiline

³ „Waldorfpedagoogika“. Näituse kataloog UNESCO Rahvusvahelise Hariduskonverentsi 44. istungjärguks, 1995.

organisatsioon ning keha ainevahetus- ja jäsemetesüsteem osutavad olevat vastavuses hingeomaduste, mõtlemise, tundmise ja tahtega. Ning neist võivad kujuneda kõrgemad vaimsed võimed, mida Steiner nimetas imaginatsiooniks, inspiratsiooniks ja intuitsiooniks. Enesetunnetus võimaldab inimese „isel“ või „minal“ jõuda oma sisemise olemuse muutmiseni.

Ajaloolise teadvuse pöördepunktis Esimese maailmasõja lõppemisel olid need seisukohad aluseks ulatuslikele muudatustele pedagoogika, meditsiini, teaduse, ühiskonnaelu ja majanduse vallas. Kerkis esile uudne lähenemine kultuuri-, ühiskonna- ja majanduselule. Steiner ja tema kaastöötajad olid juba suutelised seda esialgsel kujul teoks tegema. Steineri saavutused tegid antroposoofiast meie aja kultuuriimpulsi. See rajaneb vastutustundliku indiviidi arenemise võimele. Steiner avab kaugeleulatuvaid tulevikuperspektiive, mida me oma pöördelise tähtsusega ajal unustada ei tohiks.

LISA 2: Mõisted

Ainevihik – aineõpetuse käigus õpilase enda valmistatav töövihik-õpik. Sisaldab kokkuvõtteid käsitletud teemadest, illustratsioone ja skeeme, iseseisvaid töid, loovtöid jms.

Antroposoofia – (tarkus inimesest – kr k) on tunnetustee ehk meetod ülemeelelise (vaimse) uurimiseks. Ülemeelelise vaatluse kui teadusharu väljaarendaja oli dr Rudolf Steiner. Impulsid, mis lähtuvad antroposoofiast, hõlmavad paljusid eluvalasid, nagu pedagoogika ja ravipedagoogika (waldorfkool, Camphill), meditsiin (antroposoofiline meditsiin), põllumajandus (biodünaamiline põllumajandus), ühiskond (sotsiaalse organismi kolmeliikmelisus), liikumiskunst (eurütmia), religioon (Kristlaste Osaduse Kirik) ja rahandus (GLS Gemeinschaftsbank).

Eurütmia – Rudolf Steineri poolt välja arendatud liikumiskunst, milles väljendatakse kõne ja muusika sisemisi vaimseid omandusi. Sellal kui võimlemises tegeldakse füüsikaliste põhijõududega, raskuse ja kergusega, taotletakse eurütmias kõne ja muusika seemise struktuuri ning seaduste kunstilist väljendamist kehaliikumise abil. Seda uut kunstivormi, lavakunsti üht alaliiki, on tema sünnist alates tunnustatud kogu maailmas. Eurütmia kujundavil ja tasakaalustavil omadustel on lisaks iseseisvale terapeutilisele väärtusele täita oluline roll ka waldorfpedagoogikas.

Inimeseõpetus – antroposoofia* osa, mis kirjeldab inimest tema erinevate olemusosade ning nendevaheliste seoste kaudu.

Jutustav osa – põhitundi* lõpetav osa, pildilise õpetuse liik. Sisaldab eakohast jutustust, mida õpetaja jutustab.

Klassiõpetaja – õpetaja, kes võtab otsese vastutuse ühe klassi arengu eest 1. – 6./8. klassini. Klassiõpetaja kujundab klassi kui tervikut ning õpetab perioodõppe aineid ja oskuste piires mõnda võõrkeelt, liikumis- või kunstiainet. Klassiõpetaja teadvustab oma vahetut mõju klassile ning sellest tulenevat enesekasvatuse ja enesetäienduse vajadust. Õpetajate kolleegium* otsustab klassiõpetajasüsteemilt aineõpetajate süsteemile ülemineku aja ja viisi iga konkreetse klassi ja klassiõpetaja puhul eraldi.

Kolleegiumi koosolek – kooli pedagoogilise juhtimise vorm. Toimub regulaarselt kord nädalas, tegeleb sisulise tööga. Koosolekul osalevad kõik tegevõpetajad.

Perioodõpe (epohhiõpe) – aine süvendatud käsitlemine määratud perioodi (keskmiselt neli nädalat) jooksul. Perioodõppe tund hõlmab koolipäevast põhitunni* osa, st kaks akadeemilist tundi (90 min). Waldorfkoolides algab perioodõpe esimesest klassist. Ühelt poolt võimaldab pikk põhitund käsitleda ainet süvendatult, kinnistades õpetust ka elamuslikult. Teiselt poolt arvestab perioodõpe ööpäeva rütmi: õppeprotsess tervikuna mõjub õpilase teadlike kujutuspiltide tasandist sügavamale, võttes arvesse ka une ajal toimuvat.

Pildiline õpetusmeetod – õpetamismeetod jutustavates ainetes 1.–8. klassis,

osaliselt ka hiljem. Elav, kujundlik, kirjeldav sõna äratav lapse fantaasia ja sisemise pildiloome (sisemine aktiivsus). Loob vastukaalu tänapäeval meediamailmast tulvavatele valmis piltidele (sisemine passiivsus).

Põhitund/peatund – topelttund, tavaliselt päeva alguses, käsitleb perioodõppe* ainet.

Rütmilised tegevused – kehakoordinatsioon, laul, retsiteerimine, pillimäng jms – mobiliseerivad tahet, valmistavad tunniks ette. Rütmiline osa on mahukam ja struktureeritum nooremates klassides.

Vormijoonistamine – vaba vormijoonistuse põimingutes sisaldub tugev konstruktiivne komponent. Ilu peab ühinema täpsusega. See nõuab ärksust ja tähelepanelikkust. 5. kooliaastal muutub vormijoonistamine geomeetriliseks joonistamiseks, alguses ilma joonlaua ja sirklita. Et lapsed on neli aastat kestnud vormijoonistamise jooksul saanud põhjaliku ettekujutuse ringist, sirgest ja nurgast, tuleb neid nüüd iseseisvalt ja võimalikult täpselt joonistada. Alles siis kui silm ja käsi on piisavalt harjunud, algab kuuendas klassis sirkligeomeetria.

Õpetajate/pedagoogiline kolleegium – kooli juhtorgan pedagoogilises valdkonnas, kooli süda. Pedagoogilised arutelud ja otsustamine toimuvad kollegiaalselt, konkreetsed vastutusalad on jaotatud üksikinimeste või inimgruppide vahel. Regulaarse koostöö vormiks on kolleegiumi koosolek*.

LISA 3: Hindamise alused

Eesti waldorfkoolides kasutatakse vähemalt kuni 8. klassini kujundavat-kirjeldavat hindamist. Alates 9. klassist kasutatakse paralleelselt ka numbrilisi hindeid. Waldorfkoolides kannab hindamine ning tagasiside andmine põhiliselt üht ja peamist eesmärki – toetada last tema arengus. Last vaadeldakse võimalikult mitmekülgsest, pidades nõu õpetajate, lapse hooldajaga, terapeutide, kooliarsti või teiste spetsialistidega. Tagasiside toimub nii suuliselt – vanemateõhtud, individuaalvestlused vanematega, arenguveestlused – kui ka kirjalikult kirjeldavate-iseloomustavate tunnistuste vormis.

Tunnistused sisaldavad järgmist:

- lapse füüsilise, emotsionaalse, vaimse ja sotsiaalse arengu kirjeldust;
- ülevaadet õpilase õpihuvi ja ainetelaste saavutuste kohta;
- läbitud õppeainete temaatikat.

Pedagoogiline kolleegium otsustab, kui tihti õppeaasta jooksul kirjalik-iseloomustav hinnang antakse või millal saab selle enda kätte lapsevanem, millal õpilane.

Waldorfkoolide õpilased lõpetavad põhikooli riiklike eksamite ja tunnistusega.

Riikliku tunnistuse tarbeks tõlgib õpetaja koostöös klassi pedagoogilise kolleegiumiga kirjalik-iseloomustava hinnangu numbrilisse keelde.

Õpilasi ei jäeta üldjuhul klassikursust kordama. Kui õpilase üldine areng on eakaaslastest väga erinev, võib õpilase siiski ümber paigutada vanemasse või nooremasse klassi. Selline protseduur on erand, mis saab tuleneda õpetajaskonna ja hooldaja ühisest otsusest.

LISA 4 ja LISA 5 Lastevanemate kool ja huviringid

LISA 4: Lastevanemate kool

Tihe koostöö õpetajate ja lastevanemate vahel ning eneseharimine on waldorfkoolidele alati omane olnud. Tänapäevaks on Tartu Waldorfkooli juurde loodud kool ka lastevanematele. Kooli on oodatud iga lapsevanem ja huviline, kellel on küsimusi lapsevanemaks olemise, lapse arengu ja selle toetamise kohta.

Täpne info kooli kodulehelt (Selts>Koolitused, loengud):

<http://waldorfkool.info/page.php?p=651>

LISA 5: Huviringid

Huviringid Tartu Waldorfgümnaasiumis 2011/2012 õppeaastal:

Puidutöö

Näitering

Judo

Malering

Meisterdamine

Lastekoor

Savitööring

Segakoor

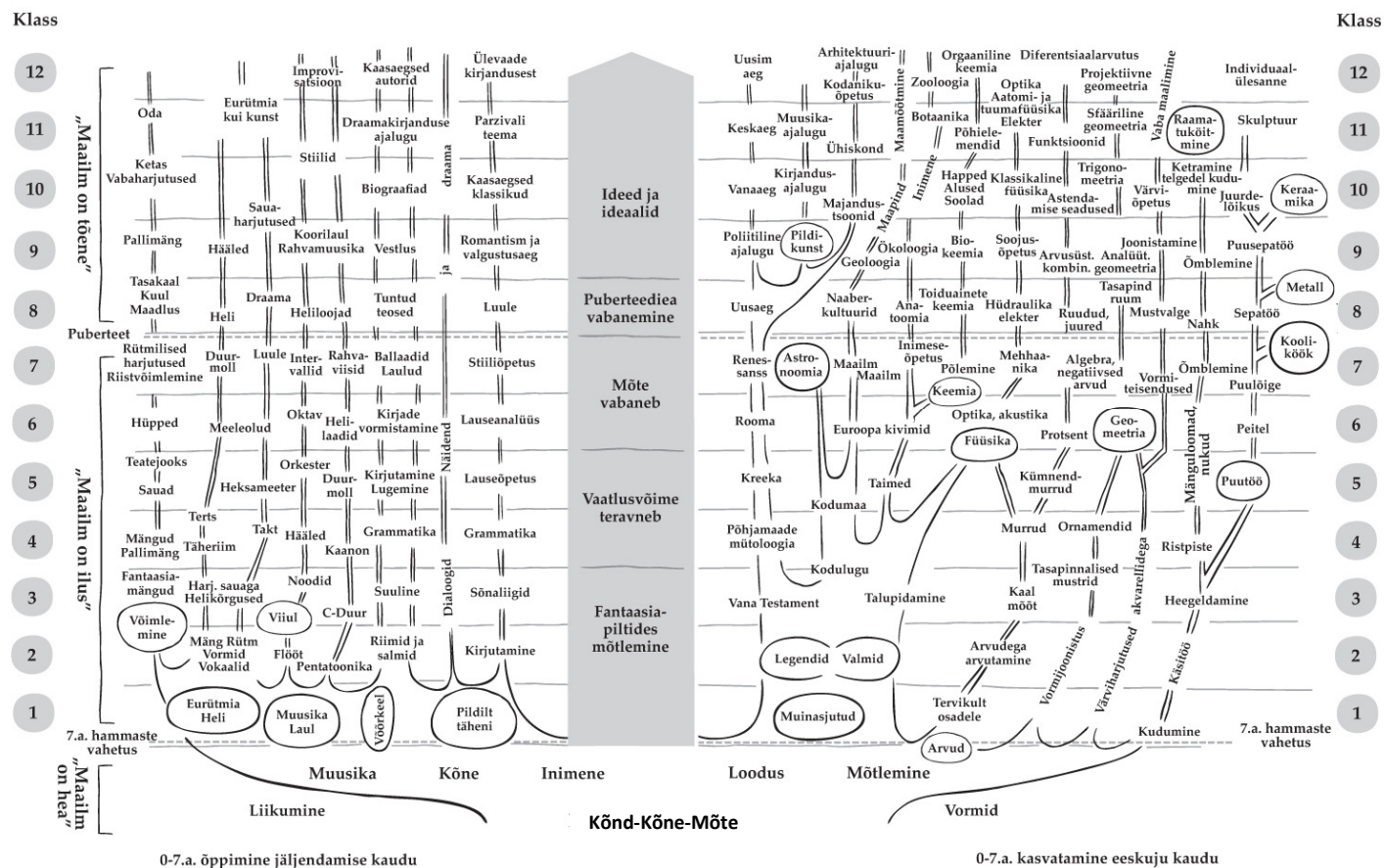
Kokandusring

Täpne info huviringide kohta on kooli kodulehel (Koolielu>Huvitegevus):

<http://waldorfkool.info/page.php?p=107>

LISA 6: Waldorfskooli õppekava skemaatiline puu⁴

WALDORFSKOOLI ÕPPEKAVA

⁴ Raamatust Keller, G., „Südamega kool“, Trt 2011

LISA 7: Soovitav kirjandus

- Ahmavaara, U. , Peltonen, E., Virkkunen, K. „Steiner-kooli põhijooned“, EAS, 1990
- Carlgren, F. „Vabaduskasvatus“, Eesti Õppekirjanduse Keskus, 1992
- Eisen, F. „Koolile pühendatud elu. Johannes Käis 1885–1950“, Tallinn: Valgus, 1985
- Fränkl-Lundborg, O. „Mis on antroposofia?“, Tallinn: EAS kirjastusgrupp, 1992
- Glöckler, M., Goebel, W. „Laps. Meditsiinilis-pedagoogiline nõuandja“, Premark, EVWLÜ, 2002
- Goethe, W., Steiner, R. „Muinasjutt. Goethe vaimulaad. Goethe salajane ilmutus“, Premark, 2006
- Heydebrand, C. „Vaba Waldorfkooli õppeplaani“, EVWLÜ, 1998
- Hofrichter, H. „Waldorf. Nime lugu“, Pädagogische Forschungsstelle beim Bund der Freien Waldorfschulen, Stuttgart
- Keller, G. „Südamega koolis“, Tartu: Eesti Sotsiaalprogrammide Keskus, Tartu 2011
- Kranich, E.-M. „Vabad Waldorfkoolid“, Tallinn, 1991
- Käis, J. „Kooliraamat-“, Tartu: Ilmamaa, 1996
- Lievegoed, B. „Lapse arengufaasid“, EAS kirjastusgrupp
- Lievegoed, B. „Ravipedagoogiline vaatlus“, Tallinn: Librarius, 1997
- Lindenberg, Ch. „Waldorfkoolid: hirmuta õppida, eneseteadlikult tegutseda“, Tallinn, 1993
- Patzlaff, R. „Tardunud pilk. Televisiooni füsioloogilised mõjud ja lapse areng“, Premark, 2003
- Richter, T. „Vaba Waldorfkooli ülesanne ja õpetuseesmärgid“, EVWLÜ, 1998
- Steiner, R. „Enesetunnetuse tee. Vaimuilma lävi“, Premark, 2006
- Steiner, R. „Hingekalender“, Premark, 2007
- „Meie kooli lugu. TWG eile ja täna“, Tartu Waldorfgümnaasium, 2005
- Steiner, R. „Inimolevuse mõistmisest lähtuv kasvatus kunst“, GA 311EVWLÜ
- Steiner, R. „Kasvatuskunst. Metoodilisi ja didaktilisi nõuandeid“, GA 294 Tallinn, 1994
- Steiner, R. „Lapsekasvatus vaimuteaduse seisukohast“, Tallinn, 2000
- Steiner, R. „Pedagoogilis-didaktilise kunsti uuendamine vaimuteaduse kaudu“, GA 301 EVWLÜ, 2000
- Steiner, R. „Seminarikõnelused ja õppeplaani loengud“, GA 295 EVWLÜ, 1999
- Steiner, R. „Sissejuhatus antroposofiasse“, Kirjastuskooperatiiv KRK, 1992
- Steiner, R. „Vabaduse filosoofia. Nüüdisaegse maailmavaate põhijooned“, Premark, 2007
- Steiner, R. „Üldine inimõpetus kui pedagoogika alus“, GA 293 EVWLÜ, 2003
- Stockmeyer, E. K. A. „Rudolf Steineri juhised waldorfõpetuse kohta“, EVWLÜ, 1998
- Streit, J. „Muinasjutt lapse elus“, Tallinn: EAS, 1992
- Virkkunen, K. „Muinasjutud ja muinasjutupildid“, Tallinn, 1992
- „Waldorfpedagoogika“ – näituse kataloog UNESCO Rahvusvahelise Hariduskonverentsi 44. istungjärguks, 1995
- Wilkinson, R. „Steinerpedagoogika vaimne aluspõhi“, Tallinn, 2006